forum

1 Ekim 1968 Sayı : 348 150 kuruş

N. Nirgiyalmaz

TÜRKİYE'DE SÖMÜRÜ DERECESİ

BÜROKRASİ VE SOSYALİZM

KAPKAÇ DÜZENİ

HALKA DÖNÜK EĞİTİM

HALK TİYATROSU

NÂZIM HİKMET

olaylara bakış

«sosyalizmin güzel yüzü»

29 Eylül Pazar günü yapılan TİP Çankaya İlçe Kongresi, gerici ve faşist döküntüleri saldırmadığı için, ciddi, sâkin ve demokratik bir hava içinde geçti. Üzerinde durulan konular, genellikle şunlar oldu: Eğitim, Köy ve gecekondu, Kılık - kıyafet, Üye kabul işlemi, Üye ödentisi, Parti - içi eleştiri, Disiplin, Demokratik merkeziyetçilik ve merkeziyetçilik, Dil, vb.

Ayni günlere rastladığı için, kongreye, Genel Yönetim Kurulu üyelerinden birçoğu katıldı. Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve Sadun Aren, yaptıkları konuşmalarda önemli noktalara değindiler. Denilebilir ki, kongrenin ağırlık merkezini bu konuşmalar teşkil etti. Eleştiriler ve suçlamalar zayıftı. Seçimler, İlçe'nin salık verdiği adlar doğrultusunda sonuçlandı.

Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, yaptığı uzunca konuşmada, özetle şöyle dedi: "Bir ters olay karşısındayız. Diyoruz ki, TİP güç gelişmek durumundadır. Niçin? Madem ki TİP, memleketin tarihî şartlarının bir meyvasıdır, o halde niçin güç gelişmek durumunda olsun? İşte çelişki buradadır. İki engel var karşımızda: 1) Tabii engel: Emekçi halk çoğunluğu, TİP'in kendi partisi olduğunu bilmiyor. Bu anlayışı değiştirmek, emekçi halka gerçeği anlatmak zorundayız. 2) Fidanı, yani TİP'i yaşatmak istemeyen hakim sınıfların çıkardığı güçlüklerle karşıkarşıyayız. Bizim mücademiz bu iki güce karşı gelişiyor. Partili arkadaşların, bizim nereye gittiğimizi iyi bilmeleri gerekir. TİP, gerçekçi bir partidir, yani somutçu bir parti. Soyut bir mücadele değil bizim yaptığımız. Emekçi sınıfının iktidarı sözü, soyut bir iktidar anlamı taşımaz. Bu nokta önemlidir. Gerçi sosyalizm sözü geçmez ama, tüzük ve programımız sosyalistçe şeyleri öngörür. Ne demektir özgürlük? Bu, soyut bir özgürlük değil, iktidara katılmak demektir. Biz, sosyalist bir parti olarak, demokratik kurumları ayakta tutmak zorundayız. Bu kurumlar, insanlığın binlerce yıllık mücadelesinin ürünleri, meyvalarıdır."

Spartaküs'ten Ortaçağ köylü isyanlarına, Şeyh Bedrettin'e, Fransız İhtilâline kadar insanlığın özgürlük mücadelesini özetleyen Mehmet Ali Aybar, "Fransız burjuva ihtilâlinin hemen ardından gözleri açılanlar, daha ileri bir toplum düzeni için mücadele etmişlerdir. Sonra bu mücadele, işçi sınıfının bilinçlenmesiyle rayına oturmuştur. 1830'lar, 1848'ler, Paris Komünü, 1917'de yapılan Sovyet devrimi ve bizim Kurtuluş Savaşımız... Bütün bunlar hep, eşit şartlarda yaşamak için verilmiş mücadelelerdir" dedi.

Sosyalist literatür konusuna da değinen Aybar, yine özetle şöyle konuştu: "Sosyalizm için çok kitap yazıldı. Bizde okunan kitaplar tek - yönlüdür. Oysa sosyalist literatür toptan çevrilmeliydi. Bilimsel sosyalizmi açıklayan öteki eserlerin de çevrilmesi, okunması gerekir. Tek yönlü kitaplar üzerinde tartışmak, emekçi halkımıza birşey vermez. Biz, emekçi halka güler yüzle gitmek, kendi sorunlarını ona açık - seçik anlatmak zorundayız. Sosyalizmin güzel yüzüne gölge düşürmemek gerekir. Halkımıza Sovyetler'i misal gösteriyorlar. Sovyetler'in iyi veya kötü yanları yok mu? Elbette ki var. Biz, Türkiye'nin şartlarına uygun sosyalizmi kurmak zorundayız. Sosyalizm, teknik ilerleme değildir. Sosyalizm, insanı insana kavuşturmak dâvasıdır. Sosyalizm, özgürlük dâvasıdır. Sadece ekonomik ilerleme yeterli değildir. İnsanı en üst plânda kendi kendisiyle barıştırmak dâvasıdır sosyalizm; sınıf ayrımını aşarak, bütün insanlığın özgürlüğünü, mutluluğunu amaçlar. Kapitalist dünyada, sömüren de özgür değildir, sömürülen de. TİP, işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında, bütün sınıfların özgürlüğünü, mutluluğunu amaçlar. Türkiye sosyalizminin özelliği budur. Okuyun TİP'in programını. Biz sosyalizmi, yönetimde sınıfların nöbet değiştirmesi şeklinde almıyoruz. Soyutlamalardan kaçınalım. İşçi sınıfının iktidarı sloganı altında mutsuzluklar, özgürlüksüzlükler doğabilir. Bizim sosyalizmimiz, bütün emekçi sınıf ve tabakaları mutlu edecek, özgür kılacak bir sistemdir. Zaten sosyalizm, özgürlüğü olmıyanların özgürlük mücadelesi ile doğmuştur. Özgürlük, düşünebilmek ve düşündüğünü söyliyebilmek demektir. Özgürlüğün ana ögesi, itirazdır. İtiraz için itiraza bile razıyım ben. Örneğin, Stalin zamanında Sovyetler'de, emekçi sınıfının denetimi altında olmayan bir yönetim kurulmuştur. Bu, ceberut bir yönetimdi. Demokratik kurumlar, keyfî iktidarı bölmüşlerdir. Demokratik kurumları sosyalist bir toplumda da yaşatmak, uygulamak zorundayız. Aksi halde, işçi sınıfı iktidara gelir ama, huzursuzluk, özgürlüksüzlük ortadan kalkmaz. Burjuva kurumlarıdır diye, demokratik kurumlardan vazgeçemeyiz. Kanun koyan ayrı, kanunu uygulayan ayrı, denetleyen ayrı olmalıdır. Özgürlük böyle sağlanır. Bu teminat, TİP'in sosyalist düzeninde de bulunacaktır."

Behice Boran ise, özgürlük, parti - içi demokrasi, eğitim, disiplin gibi konular üzerinde durdu, birlikten, güçbirliğinden ne anlaşıldığını açıkladı. Özetle şöyle dedi:

"Biz bir politik eylem örgütüyüz. Amacımız, iktidara gelmektir. Eylem üzerinde olan bir örgüt, süratle karar vermek ve onu uygulamak zorundadır. Herşey süratle oluyor ve gelişiyor, bizi beklemiyor. Biz de durup bekliyemeyiz. Herkesi tek tek ikna etmeğe fiilen imkân yoktur. Bunun pratik değeri de yoktur zaten. Bir sosyalist, 'gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım' demez; 'gözlerimi dört açarım, vazifemi yaparım' der. Kararları uygun bulmayabilirsiniz, fakat eyleme katılmak zorundasınız. Diyorlar ki, 'biz partiye değil, yöneticilere karşıyız.' Bu, aslında, 'partiye karşıyız' demektir, demagojiden başka birşey değildir. Çünkü partiye doğrultu veren, partiyi götüren za-

ten yöneticilerdir ve seçilerek gelmişlerdir.

Bir de, 'geniş cephe, dar cephe' meselesi var. Böyle birşey yoktur sosyalizmde. Güçbirliği sözü yeni değildir. 1962'de biz, 141 ve 142. maddeler için güçleri birlik olmaya çağırdık. Birbuçuk yıldır yürütülen güçbirliği hareketi ise **TİP'i başka yöne itmek amacını güdüyor, TİP doğrultusunda değil bu hareket. TİP'e karşı olan güçlerle işbirliği, güçbirliği yapılamaz. Bu güçlerle TİP arasındaki görüş** farkını baştan kabul etmek gerekir."

Kısa bir konuşma yapan Sadun Aren de, disiplin konusuna değindi ve "önce demokratik devrim mi, yoksa sosyalizm mi?" konusu üzerinde durdu. "Millî burjuvaziye, sanayiciye, 'gel, seninle işbirliği yapalım, emperyalisti kovalım yurdumuzdan' diyeceğiz ve kovacağız emperyalisti. Eee, sonra? Sosyalizmin gereği, bu defa da milli burjuvaziyi tasfiye edeceğiz. O kadar aptal mı milli burjuvazi, yutar mı bunu? Elbette ki, bizimle birleşeceği yerde, kompradorla, bu düzenin, bu ortamın savunucusuyla birleşecektir" dedi.

amerikalı katiller suçlandı

Yapı - İş Sendikası, İzmit'te, "Petro - Kimya tesisleri yapımında çalışma güvenliği sağlanmadığı" gerekçesiyle bir miting düzenledi. Mitinge 5 binden çok işçi katıldı. Petro - Kimya sanayiinin tesislerini yapan Amerikan Foster Willer Şirketi şimdiye dek iş kazalarında 8 işçimizin ölümüne yol açtığı için, düzenlenen mitingde işçiler, Amerikan firmasını "katillik"le suçladılar.

israil hikâyesi

Moskova'da, yabancı muhabirlerin de çağrıldığı olağanüstü bir basın toplantısında, Sovyet hükûmet sözcüsü, İsrail'e şiddetle çatmış ve "eğer kışkırtıcı hareketleri sona ermezse, bunun kötü sonuçları olacaktır" demiş, "İsrail'in, Arap topraklarını işgal altında tutmasının bir saldırı sayıldığını" belirtmiş ve "İsrail'in bu topraklardan geri çekilmesi gerektiğini" söylemiştir.

lemnitzer'in teftişleri

Yunan - Bulgar sınırındaki incelemelerini bitiren 21 NATO Generali, içlerinde Başkomutan Lemnitzer de olduğu halde Türkiye'ye geldiler. Lemnitzer, gazetecilerin, ziyaretin amacı ve "Avrupa'daki gerginlik" hakkında yönelttikleri iki soruyu cevaplandırmaktan kaçındı. Daha sonra Ergazi'de düzenlenen bir askerî uygulamayı da izleyen Lemnitzer, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin başarısına hayran olduğunu belirterek, şunları söyledi: "Bu, son derece başarılı ve gerçeğe yakın bir tatbikat oldu. Son derece iyi plânlanmış ve uygulanmıştır. Türk Silâhlı Kuvvetleri bugün kendisine görev düştüğü zaman neler yapabileceğinin küçük bir örneğini vermiş bulunuyor."

türkçesi bu!

kapkaç düzeni

Çocuk doğar: kundağı yok, sütü yok, bakanı yok, ışığı yok, okulu yok, hastanesi yok, işi yok, mesleği yok, kahkahası yok, eğlencesi yok, dinlenmesi yok, mutluluğu yok. Fakat var bekçisi, polisi karakolu, baskısı, korkusu, vergisi, yükümü, kışlası, hapishanesi! Bütün bunlar, o doğmadan hazırdır.

Bir devlet düşününüz ki, kundak, süt, bakıcı, okul, hastane, iş meslek huzur, mutluluk toplamı değil de, açlık, çıplaklık, kimsesizlik, korku, kaygu; karakol, hapisane, hastalık ve dert toplamıdır; o toplumda düzenden, kuraldan, ilkeden, hukuktan, insanlıktan, barıştan, kardeşlikten sözedilebilir mi? Orada var olan, yalnızca, 'kavramlar karmaşası' dır. Ezilenlerin yarattığı din bile, giderek, egemen sınıfların saltanatlarının bekçiliğini yapar olmuştur. Egemen sınıflar, sosyalizme yeni bir din gibi sarılan, sosyalizmi -bilerek veya bilmiyerek- bir din gibi yaşıyan geniş emekçi halk yığınları karşısında paniğe kapılmışlar ve ellerinin altında kolluk kuvveti gibi hazır bulundurdukları bilim ve tekniği faşizme destek yapmağa çalışmışlardır. Çağımız, 'egemen sınıfların paniği' diyebileceğimiz faşizmle, gündengüne kabaran emekçi yığınlarının savaşı çağıdır. Umutla umutsuzluk, öfkeyle panik içiçedir çağımızda. Umut ve öfke, önünde sonunda yenecektir panikle umutsuzluğu. O zaman çocuk, yokluğa, boşluğa, hiçliğe, sahipsizliğe, kayguya, korkuya doğmıyacaktır. O zaman bir anlamı olacaktır yaşamanın. O zaman insan, kapkaç düzeninin kepazelikleriyle kapkara kaygulara batmıyacak; sahipsizliğin, güvensizliğin çamurunda debelenmiyecektir. O zaman, sömürücü sermayenin uşağı birtakım yaratıklar, yokluk ve yoksulluk içinde çırpınan halk yığınlarının karşısına geçip, bir bezirgân utanmazlığıyla ellerini göğe kaldıramıyacaklar, yığınları aldatamıyacaklardır. O zaman, koltuklar ve insanlar parayla satın alınamıyacak; ikiyüzlü, alçak, kalleş, ezik, süprüntü, azıcık rahat yaşamak için herşeyi ayaklar altına alan birtakım yaratıklar çalımlı çalımlı dolaşamıyacaklardır caddelerde. Uzak mıdır o günler? Hiç de değil; Aydınların tutuklandığı, kitapların yasaklandığı, kapıların dinlendiği, bilim ve tekniğin kovulduğu, yabancı sömürücü sermayenin cirit attığı, gizli anlaşmaların ayağa dolaştığı, iş isteyene polis üniformasının giydirildiği, akşamla sabah arası milyonların vurulduğu, gözyaşları üzerine apartımanların dikildiği, grevlerin baltalandığı, boykotların ezildiği bir ortamda, güzel günlerin uzak olmadığını bilmek gerekir. Bütün bu kepazelikler, güzel günlerin yaklaştığının belirtileridir. Baskı ve zulüm, korkunun köpekleridir çünkü.

Bir ülke düşününüz ki, herkes, sel önünden kütük kapmanın, bulanık suda balık avlamanın telâş ve şaşkınlığı içindedir; bir ülke düşününüz ki, her haliyle bir tüketim pazarıdır, herkesin eli herkesin cebindedir, herkesin burnu herkesin kafasının içindedir; orada, yeraltından sesler gelmeğe başlamış demektir; orada, çağın dininin sancısı çekiliyor demektir; orada, kapkaç düzeni son günlerini yaşıyor demektir.

Diyorlar ki, "okulsuz bıraktığımız milyonlarca cahili tek tek uyandıracaklar da, örgütliyecekler de, saltanatımıza son verecekler! Hah ha... Halka selâm, soyguna devam!"

Ama bilmiyorlar ki, her saltanat, ölümünü kendi karnında taşır. Ama bilmiyorlar ki, yığınların uyanması, saltanat kayığındakilerin uyanması gibi tek tek, nazlı nazlı olmaz!

hüseyin korkmazgil

resmî istatistiklere göre imalât sanayiinde artı - değer oranı

— TÜRKİYE'DE SÖMÜRÜ DERECESİNİN HESAPLANMASI ÜZERİNE BİR İLK YAKLAŞIM DENEMESİ —

kenan somer

1.

Emeğin sermaye tarafından sömürülme derecesi, ifadesini artı - değer oranında bulur. Artı - değer oranı, bir üretim döneminde yaratılan artı - değer kitlesinin, bu dönem içinde kullanılan değişen sermayeye oranıdır. Artı - değer, maddi üretimde çalışan işçi tarafından yaratılan değerin, işçinin çalışma gücü değerinden fazla olan kısmıdır. İşçinin kendi çalışma gücü değerinde eş bir değeri yaratmak için çalışması gerekli olan süreye, zorunlu çalışma süresi denir. Çalışma süresinin, zorunlu çalışma süresinden fazla olan kısmına ek, ya da artık çalışma süresi adı verilir. Artı - değer ,artık çalışma süresi içinde yaratılan değerdir. Buna göre, artı - değer oranı, artık çalışma süreleri toplamı, zorunlu çalışma süreleri toplamına oranlanarak da hesaplanabilir.

Artı - değer kitlesini hesaplamak için, bir üretim döneminde elde edilen toplam sosyal hâsıladan, bu hâsıla içine aktarılmış değişmez sermaye hissesiyle, bu hâsılayı elde etmek için işçilere ücret olarak ödenmiş değişen sermaye tutarlarını düşmek gerekir. Sermaye, sömürü süresi içindeki rolüne göre, değişmez sermaye (C) ve değişen sermaye (V) olarak, ikiye ayrılır. Değişmez sermaye, üretim süreci içinde büyüklüğü değişmeden kalan sermaye kısmıdır: bina, fabrika, alet ve makine, hammadde ve yakıt gibi. Üretim araçları şeklinde varolan sermayenin bu kısmı, kullanıldığı, ya da tüketildiği ölçüde, üretilen ürün değeri içine katılır. Değişen sermaye, üretim süreci içinde büyüklüğü değişen, artan sermaye kısmıdır. İşçilerin çalıştırılması için harcanır ve onlara ücret olarak ödenir. Sermayenin artı - değer yaratan kısmı işte bu kısmıdır. Bu nedenle, artı - değer oranı hesaplanırken, sermayenin sadece bu kısmı dikkate alınır. Sermayeyi bir de, sermaye rotasyonunun karakterine göre, sabit sermaye ve döner sermaye olarak ikiye ayırmak mümkündür. Sabit sermaye, üretken sermayenin, değerini bir üretim döneminde değil, birçok üretim döneminde, parça parça ürün değeri içine geçiren kısmıdır. Sabit sermaye, değişmez sermayenin bir kısmı olup, değeri bir üretim döneminde ve tamamen değil, birçok üretim dönemi boyunca ve parça parça ürün değeri içine katılır. Bina ve fabrika tesisleri, makine ve aletler gibi. Döner sermaye ise, değeri sadece bir üretim döneminde tamamen ürün değeri içine katılan ve üretilen metaların satılmasıyla tamamen (ve fazlasıyla) kapitaliste geri gelen sermaye kısmıdır. Ham ve yardımcı maddeler, yakıt ve saire gibi değişmez sermaye unsurlarıyla, ücretleri, yani değişen sermayenin tamamını kapsar. Anlaşılabileceği gibi, sabit sermayenin bir kere devretmesi, yani değerini tamamen üretilen ürünler değeri içine aktarması için geçecek süre içinde, döner sermaye birçok kereler devreder. Döner sermayenin, üretilen metaların satışından sonra, tamamen ve fazlasıyla kapitaliste geri geldiğini söyledim. Bunun aynen geri gelen kısmı, kolayca anlaşılabileceği gibi, ham ve yardımcı maddeler, yakıt ve saire gibi değişmez sermaye unsurlarına harcanan döner sermaye kısmıdır. Fazlasıyla geriye gelen kısmı ise, çalışma gücünü kullanmak için yapılan harcamalardır. Döner sermayenin bu kısmı, kapitaliste bir artı - değer ilâvesiyle geriye gelir. Çünkü, işçinin çalışmasında ikili bir karakter vardır. İşçi, çalışarak, ayni zamanda hem üretimde kullanılan üretim araçları değerini üretilen metalara katar, hem de, kendi çalışma gücü değerini aşan yeni bir değer yaratır. İşçinin çalışması, somut ve belirli bir çalışma olarak, kullanılan üretim araçları değerini ürüne aktarır. Soyut bir çalışma, yani genel bir çalışma gücü sarfiyatı olarak da, yeni bir değer yaratır.

Kısaca, ürünün satışı, sermaye sahibine şu unsurları kapsayan bir para meblâğı sağlar:

1) Sabit sermayenin, ürün değeri içine katılmış bulunan kısmının değeri (Cf) :

2) Döner sermaye değeri (Cc ve V) :

3) Artı - değer (P).

C = Cf + Cc dersek, bir üretim dönemi içinde elde edilen toplam sosyal hâsılayı: C + V + P şeklinde gösterebiliriz. Burada C, değişmez sermayeyi; V, değişen sermayeyi; P de, artı - değeri ifade eder. Bu ifadeden P/V hesaplanırsa artı - değer oranı elde edilmiş olur. Görüldüğü gibi, sermayenin, sermaye rotasyonunun karakterine göre bölünüşü, artı - değer oranının hesaplanmasında ancak dolaylı bir biçimde işe yaramaktadır.

2.

Yukardaki özet açıklamada sözü geçen kavramlar, emek - değer teorisi çerçevesinde geliştirilmiş kavramlardır.

Burjuva istatistik kategorileri, objektif değer teorisi üzerinde geliştirilen kavramlara tam uymadığı için, mevcut istatistik verilere dayanarak artı - değer oranını hesaplamak bakımından yapılacak işlemlerde, zorunlu olarak bazı varsayımlara başvurmak gerekecektir. Bundan ötürü, elde edilecek sonuçlar, ister istemez tahmini bir değer taşıyacaktır. Türkiye'de artı - değer oranını tahmin için yaptığım hesaplarda, bir varsayıma dayanmak gereğini duyduğum zaman, bu varsayımın, sonuç üzerinde büyültücü yönde bir etki yapmamasına özel bir dikkat gösterdim. Türkiye'de artı - değer oranını hesaplamak için yararlandığım kaynak, Devlet İstatistik Enstitüsünün "Sanayi ve İşyerleri Sayımı" sonuçlarıdır (1). Yayınlanan sonuçlar imalat sanayiine ilişkin olup, istihdam, ücretler, çevirici kuvvet, enerji, yatırımlar, stoklar, alış ve satışlar, sermaye mülkiyeti, hukuki durum konularında bilgi vermektedir.

Türkiye itibariyle uygulanan bu sayımın kapsamına 160 bin 771 işyeri girmiş bulunuyor. Bu işyerlerinin 3012 tanesi "büyük", 157 bin 759 tanesi "küçük" işyeri niteliğindedir. "1 Kasım 1963 tarihinde 10 ve daha fazla çalışan kişiye sahip işyerleriyle çalışan kişi sayısına bakılmaksızın merkez durumunda olan şubeli teşebbüsler" büyük işyeri olarak kabul edilmiş ve tam sayıma tabi tutulmuşlardır. Bunların dışında kalan işyerleriyse küçük işyeri olarak kabul edilmiş ve örneklemeye tabi tutulmuşlardır.

Artı - değer oranını hesaplıyabilmek için gerekli bilgiler, sadece büyük işyerleri için düzenlenen tablolarda mevcuttur. Bu nedenle, hesaplarda sadece tam sayıma tabi tutulan 3012 büyük işyeri için verilen bilgileri kullandım. Ama ücretle çalışanların yüzde 69.4'ünü; bir yılda ödenen maaş ve ücretlerin yüzde 85.9'unu; satın veya devralınan mal ve hizmetlerin yüzde 73.1'ini; satışlar veya ifa edilen hizmetlerin yüzde 75.3'ünü büyük işyerlerinin temsil ettiği (2) düşünülürse, sadece büyük işyerlerinden elde edilen bilgilerin artı - değer oranını yükseltici yönde bir etkide bulunması kuvvetle muhtemel olmasına rağmen, bu zorunlu tercihin tahminlerimizi gerçeklerden pek de fazla uzaklaştırmıyacağı kabul edilebilir.

İmalât sanayiinde artı - değer oranını hesaplamak için gerekli bilgiler tabloda derlenmiştir.

Bu tabloda, üretimde çalışanların yıllık ücret tutarları olarak, "ustabaşı ve kontrolör dahil, istihsal, montaj, kalite kontrolörü, lâboratuvar işleri, depolama, ambalaj, yükleme(teslim hariç) ve benzeri işlerle, bakım, tamir, fabrika içi taşıma vesaire gibi istihsale yardımcı işlerde çalışan bütün işçiler"e yapılan ödemeler alınmış; bunlar dışında kalan bütün teknik ve idari personel ile büro işlerinde çalışan kimselere yapılan maaş ve ücret ödemeleri hesaba katılmamıştır. Ücretlerle ilgili bilgiler, adıgeçen yayının 55. sayfasındaki 4 numaralı tablodan alınmıştır.

Yıl içinde sabit sermayeye yapılmış gayrısafi ilâveler, "işyeri tarafından kullanılan ve kullanılış süresi bir yılı aşan veya sermaye hesabına kaydedilen makine, techizat, motorlu taşıt araçları, bina, arazi ve diğer inşaat için 1963 yılı içinde yapılan harcamalar toplamı ile işyeri tarafından kullanılmakta olan sabit tesislerden 1963 yılı içerisinde satılmış olanların satış kıymeti" arasındaki farktır.

Yıl içinde sabit sermayeye yapılmış gayrısafi ilâveleri, hesaplarda imalât sanayii toplam sosyal hâsılası içine katılmış sabit sermaye payı, yani amortismanlar tutarı olarak kullandım. Aslında, ekonomi genişleyen -yeniden- üretim süreci içinde bulunduğuna göre, sabit sermayeye yapılan gayrısafi ilâvelerin amortismanlar tutarından yüksek olması gerektiği açıktır. Nitekim milli gelir hesaplarında, 1963 yılı içinde Türkiye itibariyle sabit sermayeye yapılan toplam gayrısafi ilâveler 9.576 milyon, toplam amortismanlar 3.212 milyon lira olarak tahmin edilmiştir (3). İki büyüklük arasındaki oranı, yararlandığımız kaynakta yıl içinde sabit sermayeye yapılmış gayrısafi ilâveler tutarına uygulayarak, imalât sanayiindeki amortismanları tahmin etmek yoluna gidilebilirdi. Ancak imalât sanayiindeki amortisman / sabit sermayeye yapılan gayrısafi ilâve oranının, bütün ekonomi için geçerli amortisman / gayrısafi ilâve oranından yüksek olması kuvvetle muhtemeldir. Öteyandan, sabit sermayeye yapılmış gayrısafi ilâveler tutarı, adıgeçen sayım kapsamına giren 3012 işyerinin hepsinden değil, sadece bu konuda cevap verebilen 1602 işyerinden elde edilen bilgilere göre hesaplanmıştır. Bu durum, adıgeçen yayının 132. sayfasında bulunan 9 numaralı tabloda açıkça görülmektedir. Gerek bu nedenlerle, gerekse yaptığım hesaplarda dayandığım varsayımların artı - değer oranını büyültücü yönde bir etki yapmasını önlemek için, aralarındaki farkı bile bile, yıl içinde sabit sermayeye yapılan gayrısafi ilâvelerle amortismanları eşdeğer varsaydım.

Girdi (input) rakamları, "satın veya devralınan mal ve hizmetler, yılbaşı stokları (hammadde, yakıtlar, yardımcı maddeler, ambalaj malzemesi) ile dışardan satın alınan elektrik kıymetlerinin toplamından; yıl sonu stoklarının (hammadde, yakıtlar, yardımcı maddeler, ambalaj malzemesi) çıkarılması ile elde edilmiştir. Adıgeçen yayının 217. sayfasındaki 14 numaralı tabloda bulunan girdi rakamlarını, hesaplarda, değişmez - döner sermaye olarak kullandım.

Çıktı (output) rakamları, "şahıslar ve ifa edilen hizmetler, yıl sonu yarı mamul ve mamul stokları, yıl içinde satılan elektrik ile, işyerinin kendi personeli tarafından ihtiyacı için imal edilen sabit kıymetler toplamından; yılbaşı yarı mamul ve mamul maddeler stoklarının çıkarılması ile elde edilmiştir". Adıgeçen yazının 231. sayfasındaki 15 numaralı tabloda bulunan çıktı rakamları, yukarda sözü edilen toplam sosyal hâsılaya tekabül etmektedir (C + V + P).

Tablonun son sütununda bulunan katma değer rakamları ise, 247. sayfadaki 16 numaralı tablodan alınmıştır,

lâle devri

yokyokistan - varvaristan

AP'nin başı: "Harp tehlikesi yok!"

— Amma, Nato var, Cento var, Kiesinger'li fiskos var, 6. Filo var, üs var, silâhlanma var, silâhlanma bütçesi var. Bunca yok'un yanında bu var'lar da ne?

ya ikinci gün?

İstanbul'a gelen NATO Askerî Komite Başkanı Baron De Cumont, "Rusya ile savaşta ilk gün nükleer silâh kullanırız" diyor.

Ya ikinci gün?

İkinci gün de, herhalde, enfiye kullanırlar.

tebessüm

AP'nin başı: "Hep fukara olacağımıza, hep zengin olalım."

Nerede mi etmiş bu lâfı?

Kütahya'da, ek gübre tesislerinin başında...

ümit limited

CHP'nin başı (CHP Kartal ilçesi kongresine yolladığı mesajda): "Bir an önce memleketi kalkındırmak, ilerletmek, yoksula ümit vermek zorundayız."

AP'nin başı (Doğu gezisi sırasında): "Fukarası bu kadar çok olan bir memlekette halka ümit vermezsek hiçbir şey yapamayız."

Biri de çıkıp, bu iyiniyetli adamlara,

— Suyundan da koy, diye bağırmıyor!

ve çıktı değerinden girdi değerinin düşürülmesiyle elde edilmiştir.

İmalât sanayiimizde artı - değer oranını hesaplamak için kullandığım usuller bunlardır.

Son olarak yaptığım tahminde, değişmez - döner sermayenin yıl içinde sadece bir kere devrettiğini varsaydığımı da eklemeliyim. Döner sermaye rotasyonu, artı - değer oranı üzerinde ayni yönde etkide bulunur; yani rotasyon sayısı arttıkça, artı - değer oranı da büyür. Ve imalât sanayiimizdeki döner sermayenin yıllık ortalama rotasyonunun, aslında birden fazla olduğu da muhakkaktır. Hesaplarda kullanılan varsayımlar bütün olarak gözönünde tutulursa bunların artı - değer oranını gerçekte olduğundan daha da küçük gösterecek bir yönde etkide bulunmalarının kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

3.

İmalât sanayiimizde çalışan büyük işyerlerinden 1963 yılı için elde edilen bilgilere göre, Türkiye imalât sanayiinde artı - değer oranı nedir? Bu oranı, devlet sektörü, özel sektör ve her iki sektör ortalaması olarak ayrı ayrı hesaplamak mümkündür. Artı - değer kitlesini hesaplamak için, C + V + P'ye tekabül eden çıktı rakamlarından veya sadece Cf + V + P'ye tekabül eden katma değer rakamlarından hareket edilebilir. Katma değer içinde, Cc (değişmez - döner sermaye, girdi) yoktur. Bundan C'nin geri kalan kısmını, yani Cf'yi de düşersek, elimizde yıl içinde yaratılan yeni değer, yani V + P kalır. Bundan da V, yani ücretler toplamı düşülürse, artı - değer kitlesi elde edilmiş olur.

Bu işlemi yapmak için, tablonun "üretimde çalışanların yıllık ücret tutarları" sütunundaki rakamlarla, "yıl içinde sabit sermayeye yapılmış gayrısafi ilâveler" sütunundaki rakamları toplayarak, "katma değer" sütunundaki rakamlardan çıkarmak yeter. Böylece elde edilen artı - değer kitleleri, ilgili oldukları V'lere, yani "üretimde çalışanların yıllık ücret tutarları"na bölünürse, hem ayrı ayrı her iki sektör için, hem de her iki sektör ortalaması olarak, artı - değer oranları bulunur.

Bu işlem sonucu bulunan artı - değer oranları şöyledir:

Her iki sektör için: % 263
Devlet sektörü için: % 284
Özel sektör için: % 243

Devlet sektöründe ortalama işçi ücretlerinin, özel sektördeki işçi ücretlerinden yüksek olduğunu bilenler için, devlet sektöründeki artı - değer oranının, özel sektördeki artı - değer oranından yüksek çıkması, şaşırtıcı görünebilir. Gerçekten, adı geçen yayının 55. sayfasındaki 4 numaralı tablodan çıkardığım ve burada ayrıntılarına girmiyeceğim hesap sonuçlarına göre, 1963 yılında devlet sektöründe çalışan işçilerin (üretimde çalışanlar) ortalama aylık ücreti 575 lira olduğu halde, ayni kategorinin özel sektördeki ortalama aylık ücreti 432 liradır. (Üretim dışında çalışanların ortalama aylık ücretleri ise, buna karşıt bir eğilim gösteriyor: Devlet sektöründeki ortalama 1033 lira olduğu halde, özel sektörde 1180 lira) Aslında bu durumda şaşırtıcı birşey yoktur. İşletme büyüdükçe, sermaye yoğunluğu arttıkça, çalışma üretkenliği ve onunla birlikte artı - değer oranı da artar. Bundan çıkarılması gereken sonuç, ücretlerde, hattâ reel ücretlerde tespit edilen yükselmelerin, sömürü derecesinin azaldığı anlamına gelmediğidir. Reel ücretlerdeki artmayla birlikte, sömürü derecesi de artabilir. İşçi sınıfının, gerek dünya kapitalist sisteminin bütünü, gerekse kapitalist ülkelerin milli sınırları içindeki yoksullaşma sorununu, özellikle bu açıdan ele almak gerekir. Özellikle sendikacılar, bu sorunu iyice anlamalı ve akıllarından hiç çıkarmamalıdırlar. Sadece reel ücretlerin artırılması için yürütülen bir mücadele, her zaman sömürüye karşı bir mücadele anlamına gelmez.

4.

Hesapladığımız artı - değer oranlarının "anlamı" nedir?

Bazı karşılaştırmalar, bu konuda yardımcı olabilir. Örneğin "Birleşik Devletlerde resmi rakamlara dayanarak hesap edilen, maden ve transformasyon (imalât) sanayiinde, artı - değer oranı 1889'da % 145; 1919'da % 165; 1929'da % 210; 1939'da % 220; 1947'de % 260'a yakın; 1955'de (transformasyon sanayiinde) % 306.3'tür (4).

Birleşik Devletlere ait bu rakamlar, kapitalizm geliştikçe, artı - değer oranının, yani sömürü derecesinin de arttığını gösteriyor.

Lenin, 1912 yılında yazdığı "Rusyada İşçilerin Ücreti ve Kapitalistlerin Kârı" adlı bir makalede, Devrim öncesi Rusyasındaki durumu gösterir. Rusyada 1908 yılında imalât sanayiinde çalışan 2 milyon 254 bin işçiyi kapsayan resmi bir ankete göre, işçilere ödenen yıllık ücretler toplamı 555.7 milyon ruble iken, kapitalistlerin kârı 568.7 milyon rubleyi buluyordu. Buna göre, yıllık ortalama işçi ücreti 246 rubleydi. Ve her işçi, ortalama olarak, emrinde çalıştığı kapitaliste yılda 252 ruble kâr getiriyordu.

Buna göre, Lenin, 1908 yılı için Rusyadaki artı - değer oranını, % 100'ün biraz üstünde olarak hesaplamıştır (5).

Kapitalizm geliştikçe, çalışma üretkenliği yükseldikçe, artı - değer oranının da arttığını söyledim. Gerek Birleşik Devletler, gerekse Devrim öncesi Rusyası ile ilgili rakamlar bunu doğrular niteliktedir. Ama iki doğru istatistikten bir yanlış sonuç çıkarmaktan kaçınmak gerekir. Örneğin Türkiye için 1963 yılı itibariyle elde edilen verilere dayanarak hesaplanan artı - değer oranlarına bakıp, Türkiye'de kapitalizmin 1908 Rusyasına göre çok daha gelişmiş, ya da Türk imalât sanayiindeki çalışma üretkenliğinin, Birleşik Devletlerin 1920 yıllarındaki çalışma üretkenliğine eşit olduğu gibi sonuçlar çıkarmak yanıltıcı olabilir. Türkiye'de 1963 için hesaplanan artı - değer oranının, Birleşik Devletlerde 1920 yılları için hesaplanan artı - değer oranına eşit olması, mutlaka iki ülkenin bu tarihlere ait çalışma üretkenliklerinin de birbirine eşit olmasını gerektirmez; çalışma üretkenlikleri arasındaki fark, iki ülke işçilerinin mutlak yoksullukları arasındaki farkla telâfi edilebilir. Reel ücret farkları, bu noktada izah edici bir unsur olarak kullanılabilir.

Sonuç olarak, Türkiye'deki herhangi bir imalât işçisinin, bugün kendisi için çalıştığı her iş saatine karşılık, işvereni için 3 saat civarında çalışmak zorunda olduğunu söylemek, kabaca da olsa, milli bir gerçeğimizin yaklaşık ifadesi olur.

---

(1) Sanayi ve İşyerleri Sayımı. İmalât Sanayii 1964, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1968, Yayın No. 547.

(2) a-g-e-, S. XVII, Tablo 1

(3) "Türkiye Milli Geliri; Toplam Harcamaları ve Yatırımları, 1938, 1948 - 1967", Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1968, Yayın No. 536, s. 11, Tablo 5

(4) P. Nikitin (Çeviren: Hamdi Konur), Ekonomi Politik, Sol Yayınları, Ankara 1968, s. 82 - 83

(5) Manuel d'Economie Politique, Edition Sociales, Paris 1956, p. 126

İmalât Sanayiinde Toplam Sosyal Hâsıla Unsurları (1963) 1000 Tl.

sektörler	işyeri sayısı	üretimde çalışanların yıllık ücret tutarları	yıl içinde sabit sermayeye yapılmış gayrısafi ilâveler	girdi	çıktı	katma değer
toplam	3012	1.519.229	1.114.611	12.999.831	19.635.664	6.635.883
Devlet	237	760.348	576.675	5.174.905	8.672.517	3.497.612
Özel	2775	758.881	537.936	7.824.926	10.963.147	3.138.221

biraz tarih

yıl: 1915

Değil mi bir anasın sen, değil mi Alman'sın
O halde fikr ile vicdana sahip insansın

....

Bilir misin ki senin Şarka dönen nazarın
Birinci def'a doğan fecridir zavallıların

Mehmet Akif

yıl: 1919

"....İşgal kuvvetleriyle iyi münasebet tesis olunarak, bunların memlekete medeniyet, halka refah getireceklerini, bu itibarla gelecek yabancı işgal kuvvetleri hangi din ve millete mensup olurlarsa olsunlar, kendilerine karşı Türk misafirperverliğine yakışır bir tarzda karşılanmaları lüzumu, şunun veya bunun tahrik, teşvik ve iğfaline kapılarak bu misafirlere karşı herhangi bir suret ve şekilde muhalefet ve muhasamata girişilmemesi..."
(Tek Adam, Ş. S. Aydemir, Cilt 2, s. 79)

(Bu sözler, son Osmanlı Padişahı Vahdettin'in, 15 Nisan 1919'da, yani İzmir'in işgalinden tam bir ay önce, İzmir Hükümet Meydanında halka okutulan hatt-ı hümayunundan alınmıştır. Bilindiği gibi, 15 Mayıs 1919'da İzmir limanına işgal kuvvetlerini getiren zırhlıların arasında Amerikan "Arizona" zırhlısı ile 5 tane Amerikan destroyeri de vardı.)

yıl: 1946

Memleketinize çoktanberi gelmek istiyordum. Bu fırsatı elde ettiğim için çok memnunum.

Missouri zırhlısının Amirali

Minnettarlığımı tebarüz ettirirken... derin bir zevk içindeyim... Dünyanın en mükemmel cocuğu olan Amerika ve Amerikalılar, ellerinde insanlık, adalet, hürriyet, medeniyet bayrakları olduğu halde... sağlam ve metin adımlarla yürümektedirler.

Başbakan Şükrü Saracoğlu, 6 Nisan 1946, Missouri İstanbul'da
(Forum, sayı 344, S. 14)

Amerika'dan kalkarak, Atlantik Okyanusunu aşarak, Akdeniz sularını ve Boğazları geçerek İstanbul limanına giren Missouri zırhlısı bugün artık Birleşmiş Milletler tarafından gönderilmiş bir sulh bekçisinden başka bir şey değildir.

Asım Us, Vakit gazetesi, 6 Nisan 1946
(Forum, sayı 344, S. 14)

Türk dostluğu, Missouri Türk sularına girdiği saattenberi gerçeği aşan bir gelenek kuvveti bağlamıştır... (..) İstanbul'a gelen Amiral, subay ve erler... karaya çıktıklarından ayrılacakları dakikaya kadar, Amerika'nın ne kadar sevildiğini halkın gözlerinin bakışında ve yüzlerinin neş'esinde göreceklerdir.

Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesi, 5 Nisan 1946
(Forum, sayı 344, S. 14)

Çelik direklerinden yayılır memleketime, gölgesiz,
Ruh halkalariyle açılan bir büyü.
Selâmla mukaddes,
Gürbüz erkeklerin, aydınlık kadınların,
Tul dairelerinde göründüğü.
....
Git ve götür kıyılarına cesur Amerika'nın,
Karlı dağlarımdan bir ses.

Fazıl Hüsnü Dağlarca (Sivaslı Karınca, S. 22-23)

dosdoğru

müjdeler olsun!

5 Temmuzdan beri tatilde bulunan TBMM, geride bıraktığımız 30 Eylül günü açılmıştır. O gün, Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi ayrı ayrı toplanarak yeni dönem çalışmalarına başlamıştır. TBMM'nin, 1969 yazına kadar sürecek çalışma döneminden umuda kapılanlar vardır. İktidara dayalı basında Meclislerin "az lâf, çok iş" prensibine uygun davranacaklarından şüphe edilemiyeceği belirtilmiştir. Muhalefet kanadında ise, Meclislerin, geçen devrelerde olduğu gibi, bu dönem sonuna kadar da Türkiye'nin hemen çözüm bekleyen dertlerine çare bulamıyacağı görüşü hâkimdir.

Gerçekten, Millet Meclisinin, 1969 yazına kadar sürecek yeni çalışma döneminin gündemi yüklüdür. Meclis gündeminde 2 gensoru, 4 genel görüşme, 13 Meclis araştırması, 248 sözlü ve yazılı soru önergesi, 62 kanun tasarısı ve teklifi ile 151 yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin tezkere bulunmaktadır. Bu gündeme yeni soru önergeleri, gensorular, Meclis araştırması istekleri, kanun tasarı ve teklifleri eklenmediği takdirde, gündemde toplam olarak, 480 "türlü çeşitli" ve "çeşitli türlü" me-se-le var demektir. Bunların her biri bir günü yerse mevcut gündem Millet Meclisini, dolayısıyla Cumhuriyet Senatosunu 480 iş günü dolu tutacaktır. Bir yıl 365 gün olduğuna göre, zaten bu Meclisin bir yılı kalmıştır, demek ki, mevcut gündemin sonunu almak imkânsızdır.

Bu mantığa uyulursa, önce İktidara dayalı kalemlerin ve sözcülerin "az lâf, çok iş" prensibinin geçerli olacağı görüşü değersizdir. Ancak, aslında, mesele başkadır.

Hemen belirtelim ki, bugünkü "millet temsilcileri"nin, serbest seçimle gelmiş olsalar da, toplumculuk ve Türkiye'nin acı gerçekleri açısından, gerçek birer "temsilci" olduklarını söylemek mümkün değildir. Çünkü, herşeyden önce, Türkiye'de 13 milyon kişi okur - yazar değildir; yani alfabesizdir. Okur - yazar olmayan bir toplumun vereceği oy'lar, şüphesiz akıl ve mantık doğrultusunda, "halk iradesinin tecellisi" niteliğinde olmıyacaktır. Kaldı ki, Türkiye'de oy toplama usûlleri -yenilenen seçimlerin sonucundan da anlaşılacağı gibi- toplumcular katında çok iyi bilinmektedir.

Meselenin başka yönü de şudur: Süregiden düzensizlikte iktidar ile muhalefeti meydana getiren parti sorumlularının sözleri birbirlerine ters düşmektedir. Türkiye İşçi Partisi dışında kalan muhalefet partilerinin düzen görüşleri İktidarın düzen görüşü ile sürtüşse bile, bir noktada hepsi de egemen sınıf ve tabakaların birer temsilcisi olduklarından, halkın gerçek ihtiyaçları görmezlikten gelinmektedir. Bu arada, İktidar ile Muhalefet arasında kıyasıya dedim - dedi ve sen - ben çekişmesi vardır ki bu, her ikisinin de kör çıkmazda bocalamasından başka sonuç vermemektedir.

Çünkü bunlar, kendi sınıf ve tabakalarının mevcut düzensizlikten doğan çıkarlarının korunabilmesi için, 13 milyonu alfabesiz bir halkın, olan bitenden şaşkına dönebilmesi, dedim - dedi çekişmesi, sen - ben kavgası ortamında bunalması gerektiği görüşündedirler.

Diyeceğimiz şudur: TBMM'nin yeni çalışma döneminden umuda kapılanlar hamhayal içindedirler. 1969 yazına kadar Meclislerden, hemen çözüm bekleyen hiçbir "derde deva" karar çıkmayacağı bilinmelidir. Toplumcular için yeni hedef, 1969 genel seçimleridir. 1969 seçimleri sonunda bugünkü takım gene Türkiye'de egemen olursa, bilelim ki Türkiye'de kapkaranlık bir dönem başlayacak ve kuvvetle muhtemeldir ki, toplumcu partiden eser bırakılmayacaktır.

Tehlikeyi kollayalım!..

güner samlı

kutlu olsun, paşam!

Gazeteler yazdı, Paşam. Radyo söyledi, Paşam. Seksenbeş yaşına girmişsin, Paşam. Kutlu olsun, Paşam. Nâzım Hikmet'i sever miydin Paşam? Çok neşeliymişsin Paşam. Bu yıl gene çivileme yapmışsın Paşam. Yüzerken fotoğrafını çekmişler ama, çivileme sırasında yakalıyamamışlar Paşam. Herhalde çok hızlı atlamışsın Paşam. Bu sefer çok hızlı atladın Paşam. Aman, bu yaşta tehlikelidir Paşam! Ortanın soluna biraz daha yapışsan Paşam. Kutlu olsun Paşam. Nüfus kâğıdımda "Şeker Kuponu Verildi" yazıyor, Paşam. Torunlarını sever misin Paşam? Onlara hiç şeker alır mısın Paşam? Vesikayla mı alırsın Paşam? Ömründe hiç vesikayla şeker aldın mı Paşam? Savaş çıkacak mı Paşam? Gene savaşa girmesek iyi olur değil mi Paşam? Demirel girer mi ki Paşam? Başta sen olsan girmezdik değil mi Paşam? Seksenbeş yaşına neşeli girmişsin Paşam. Kırk yıldır solcusun değil mi Paşam? Kaç kişi kaldık ki eski solculardan Paşam? Hesabın yanlış değil ya Paşam? Kırkbeşinde solculuğa başlıyan ne zaman iktidara gelir, Paşam? Sen hiç iktidara geldin mi Paşam? Sen hiç iktidardan indin mi Paşam? Köylüleri sever misin Paşam? İşçileri düşünür müsün Paşam? Köylüye toprak verilsin ister misin Paşam? Herkese iş bulunsun ister misin Paşam? "Köylüye Toprak, Herkese İş" mi Paşam? Yağma yok, değil mi Paşam? Kırk yıllık solculuğun kutlu olsun Paşam. Seksenbeş yaşın kutlu olsun Paşam. Birinci Kurtuluş Savaşımızda Atatürk'ün yanındaydın, değil mi Paşam? Türkiye Türkiyelilerindir, Türkiye'nin bağımsızlığı herşeyin üstündedir, değil mi Paşam? Amerikan mandasını kabul etmemiştiniz, değil mi Paşam? Hiçbir devletin mandasını kabul etmezsiniz, değil mi Paşam? Missouri Zırhlısını hatırlıyor musun Paşam? "Nato'ya Evet" mi Paşam? Kadircan Kaflı öyle söylüyor, Paşam. Şuna biraz kızsana Paşam. Yenilenen Belediye Başkanlığı seçimlerinin hepsini siz kazanmışsınız Paşam. Ecevit'i öpmüşsün Paşam. Kutlu olsun Paşam. Altmışdokuzda tek başınıza iktidara gelecekmişsiniz Paşam. Zaten siz iktidara hep tek başınıza gelirsiniz, değil mi Paşam? Bahadın Belediyesini de ONLAR kazandı, Paşam. Öteki belediyeleri hep sizler kazandınız, Paşam. Bir Bahadın'ı ONLAR kazandı, Paşam. Bu, emekçi halkımızın ilk belediyesi Paşam. Demirel'le, Feyzioğlu'yla, Bölükbaşı'yla sizin kimbilir kaç belediyeniz var Paşam! Sizin takımın çok belediyesi var, Paşam. Emekçileri sever misin Paşam? Emekli Sandığı sizin zamanınızda mı kuruldu Paşam? Bedri Baykam'ın babası da mı kırk yıllık solcu, Paşam? Ya Kemal Satır, Paşam? Eskiden Feyzioğlu'nu da sever miydin Paşam? Güven Partisi'ni nasıl buluyorsun Paşam? Kutlu olsun Paşam. Yani seksenbeş yaşın Paşam. Okumak isteyen bir yoksul kız için onbeşbin liralık kefalet yüklenmişsin Paşam. Ne iyi etmişsin Paşam! Ömrün uzun olsun Paşam.

Kırk yıllık solculuğun kutlu olsun Paşam. Allahın dediği olur, Paşam. Yatak odanda öyle yazıyormuş, Paşam. Kırk yıldır öyle yazıyormuş, Paşam. Hem herkes bir yoksula kefil olsa yoksulluk ortadan kalkar, değil mi Paşam? Bir takım aşırı solcular, bir takım bozguncular milleti sınıflara bölüyor, değil mi Paşam? Lokantalarının duvarlarına "Birinci Sınıf, İkinci Sınıf, Üçüncü Sınıf" diye yazılar yazıyorlar, Paşam. Ne ayıp, değil mi Paşam? Sonra tutup, elin adamlarının taa Amerikalardan sana dostça mektuplar yazmalarına yol açıyorlar, Paşam. Doğrusu çok ayıplıyorum şu aşırı solcuları, Paşam. Savaş çıkacak mı Paşam? Darbe olacak mı Paşam? Sen bilirsin Paşam. Paşalar herşeyi bizden iyi bilirler, Paşam. Sen paşaları bilir misin Paşam?

Şey, Paşam... Şu ortanın solundakilere de biraz kefil olsan ya, Paşam? Olsan da biraz okusalar yoksullar, Paşam. Politikacılıktan zaman bulup da hiç okuyamıyorlar, Paşam.

Kırk yıllık solcusun, değil mi Paşam? Kutlu olsun Paşam. Yani seksenbeş yaşın, Paşam.

hasan erdin

yıl: 1968

AMERİKAN ALTINCI FİLOSU İZMİR'DE

Anti emperyalizm propagandası diye, milli güvenliğimizin dayanağı olan ittifaklarımızı bozmayı hedef tutan, millî kalkınmamızı gerçekleştirme yolunda askerî, iktisadî, malî ve teknik alanlarda sıkı ve faydalı **işbirliği** halinde bulunduğumuz müttefiklerimiz ile dost memleketler ve milletlerarası teşekküller ile olan ilişkilerimizi zedeleyecek aşırı davranışlar, milletimizin vekarına ve asaletini tarihe geçiren geleneklerine uymamaktadır. (..) **Akdenizde kendisine ait bir üsse sahip olmayan** bu filonun komutanından erine kadar sürekli değişmelere tâbi personelin eğitimini, dinlendirilmesini, müttefikleriyle tanıştırılmasını, vazife görecekleri denizleri ve kıyıları tanımaların sağlamak maksadiyle, ziyaretler yapması normal bir ihtiyaçtır ve zarurî bir **işbirliği** icabıdır. (..) Bilhassa **millî günlerimizde** limanlarımıza ve hava üslerimize yapılan veya yapılabilecek olan bu türlü müttefik ziyaretlerini **sevincimize iştirak** şeklinde yorumlamak ve değerlendirmek bize çok şeyler kazandırabilir. Herhangi bir kaba kuvvet, Türkün geleneksel misafirperverliğini hiçe sayacak olursa, **gösterileri halkımız tarafından tel'in edilmeli,** ve hareketleri **kolluk** kuvvetlerimizce **önlenmeli** veya sür'atle **dağıtılmalıdır.**

Cevdet Sunay, (30 Ağustos 1968 demeci)

Memlekette körü körüne bir Amerikan aleyhtarlığı, kışkırtıcılığı yapanlara sorarsanız, evet diyecekler, Nato ittifakının Türkiye'nin bağımsızlığını ortadan kaldırarak onu emperyalizmin kucağına attığını ileri süreceklerdir. (..) Bir avuç tahrikçinin, bağımsızlığımız elden gitti, gidiyor şeklinde yaygarasındaki gerçek maksatları teşhis etmekte hiçbir zaman geri kalınmıyacaktır. (..) Misafir Amerikan filosu mensuplarına karşı yapılan nümayiş hadiseleri içinde, bu hadiselerin nereden ve nasıl tahrik edildiğinin delilini bulmak mümkündür.

Süleyman Demirel (14 Eylül 1968 günlü basın toplantısı)

ve mustafa kemal der ki:

Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak istiklâl-i tamme malikiyetle temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun, istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyyet-i mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesb-i liyâkat edemez. Ecnebi bir devletin himaye ve sehabetini kabul etmek, insanlık evsafından mahrumiyeti, acz-ü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir. (..)

Binaenaleyh, ya istiklâl ya ölüm!..

Mustafa Kemal, Nutuk, s. 12-13. (Türk Dil Kurumu Yayınlarının 1966 basımında 10. sayfa)

PAPAĞAN

Türkiye'nin en sevilen mizah dergisi

İki yaşını doldurdu.

Uzun ömürler dileriz.

FORUM

"barış içinde birarada yaşamak" a ne oldu?

turhan tükel

Aslını astarını düşünmeden, gerçekleşip gerçekleşmiyeceğini hiç hesap etmeden, dünyadaki şartların böyle bir şeye uyup uymadığını akla bile getirmeden "Barış içinde birarada yaşamak" masalı ile rahat uykularına yatanlar, birkaç haftadanberi, "Savaş İhtimali", "Gerginlik Artıyor", "Bir Nükleer Savaş Olabilir", "Üçüncü Dünya Savaşının Eşiğindeyiz" başlıklarıyla çıkan gazeteleri, gözlerini ovalıya ovalıya, şaşkınlık ve endişe içinde okuyorlar.

Aslında bu şaşkınlık ve endişe de, ezeli barışa inanıp uykuya yatmak kadar gerçek dışı. Amerikan emperyalizminin beş kıtada jandarma olup dolaştığı bir dünyada "barış içinde birarada yaşamak" ne kadar hamhayalse, dünyanın bölünmesinde Amerika ile anlaşma yollarını arayan Sovyetler Birliği'nin bu politikası devam ettiği sürece üçüncü bir dünya savaşının çıkacağına inanmak da öylesine gereksiz bir korku.

Gerginlik, Kruşçev'den bu yana Sovyetler Birliği'nin yönetimini elinde tutanların, pek yeni bir şeymiş gibi, "Barış içinde birarada yaşamak" politikasının asıl kurallarından birini açıkça çiğnemesinden doğmuştur. Gerçekten, her çağda olduğu gibi günümüz dünyasında da "barış içinde birarada yaşayacak" ülkeler çoğunluktadır. Bunların başında da, sosyalist bir ülkenin öteki sosyalist ülkelerle, içtenlikle "barış içinde birarada yaşayacağı" gerçeği gelir.

Sovyetler Birliği'nin başında bulunan bir avuç yöneticinin, büyük devlet şovenizmine, güçlü toplum egoizmine kapılıp, "barış içinde birarada yaşamak" paravanası arkasında giriştiği, Amerikan emperyalizmi ile dünyayı paylaşmak hayali, Çekoslovakya'da açığa çıkmıştır. Bunun üzerine, büyük devlet şovenizmi ve güçlü toplum egoizminden malûl ve kendilerini dünya sosyalizminin tartışmasız efendisi ilân eden bir avuç bürokrat, dikkatleri, Federal Almanya'da hortlayan neo - nazizme ve güçlenen Alman militarizmine çekmeğe çalışmıştır. Ve bu iddialarına inandırıcılık kazandırmak için yüzlerce Sovyet tümenini şuradan şuraya taşımışlar; Potsdam Anlaşmasının ve Birleşmiş Milletler yasasının bazı maddelerini hatırlatarak, Almanya'ya müdahale haklarını ellerinde tuttuklarını bildirmiş, gerginliği gereksiz yere arttırmışlardır. Her iddiaya gerekçesiz inanan tembel kafaları uyarmak için, Sovyet yöneticilerine sorulması gereken sorunun yeri burasıdır: "Neo - nazizmin hortlayışı bu kadar yeni midir? Özellikle İkinci Dünya Savaşından bu yana Amerikan emperyalizminin ayağa kaldırmağa çalıştığı Alman militarizminin saldırgan olacak kadar güçlenmesi bugünün işi midir? Değilse ve sizin, dünyayı Amerikan emperyalizmi ile bölüşmek niyetiniz yoksa, 'Barış içinde birarada yaşama' politikası ile dünya halklarını aldatmak ve pek çoklarının Amerikan emperyalizmi altında inlemesine, gene pek çoklarının bu emperyalizmin nüfuzu altında olmasına seyirci kalmak, bayrak olarak taşıdığınız marksizm - leninizmin hangi kuralına sığmaktadır?"

Bu soruya, lâfları ağızda yuvarlamadan verilecek cevap yoktur. Bu durumda Amerikan emperyalizmine ise, öylesine işine yarayan gerginliği tadında kullanmak ustalığı düşmüştür. Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya fiyaskosunun sonucunda giriştiği bu acemice soğuk savaş gösterilerini anlayışla karşılayan Amerika; işin, kendine puvan kazandıran propaganda yanına ağırlık vermiştir. Bu arada, kendi nüfuz bölgesindeki ülkelere karşı, oldukça azalmış olan prestijini arttıracak iğrenç davranışlarda bulunmuştur. Özellikle NATO'nun askerî yönünü kuvvetlendirme fırsatını iyi kullanmağa çalışmıştır. Kısaca, Sovyet ortağının verdiği acemice kozu, akıllıca kullanmaktadır.

KURTULUŞ YOLU

Bu durumda, Lenin'in ortaya attığı "Çeşitli sosyal ve siyasî rejimler içinde yaşıyan ülkeler, barış içinde birarada yaşayabilir" tezinin tamamen tutarsız olup olmadığı sorulabilir. Bu soruya, Lenin'in barış ve savaş nedenleri hakkında getirdiği öteki tezleri ve şartları gözönünde tutarak cevap vermek, birçok hallerde tutarlı ve doğru bir politika olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dünyada sömürülen ülkelerle sömüren ülkeler var olmakta devam ettikçe, ezilen sınıflarla ezen sınıflar bulundukça, özü barışçı olan sosyalizmle özü savaşçı olan emperyalizm var oldukça, "barış içinde birarada yaşamak", istisnası olmayan bir genel politika hattı olarak düşünülemez. Birçok durumlarda sosyalist ülkelerle kapitalist ülkeler arasında barışı sağlayacak anlaşmalar yapılabilir. Fakat bu, "genel bir işbirliği"ne dönüştüğünde, ne dünyada sürekli bir barışın temeli olabilir, ne de dünyanın bozuk düzenine bir katkı getirebilir. Aksine bu, millî kurtuluş savaşına hazırlanan, bu savaşı yapan ülke halklarının ümidini yitirmesinden ve bütün dünya halklarının bir üçüncü dünya savaşı ihtimalinden sürekli korkmasından başka bir sonuç vermez.

Üçüncü dünya savaşının çıkmasını önleyecek tek yol: sömürülen ülkelerin, kurtuluş savaşı veren ülkelerin, sosyalist ülkelerin, kendi aralarında "barış içinde birarada yaşama" prensibine içtenlikle bağlı olması ve emperyalizme karşı tam bir dayanışma içinde bulunmasıdır. Dünyanın büyük çoğunluğunu kapsayan bu ülkeler, bu prensibe sadık kaldıkça, emperyalizmin üçüncü bir dünya savaşı çıkarması, herhangi bir devletin kaderiyle rahatça oynaması ihtimali ortadan kalkacaktır. Ama, iki süper - devletin dünya üzerindeki niyetleri tamamen ortaya çıktıktan sonra onlara karşı bütün barışçı milletlerin birleşerek yürütecekleri "barış içinde birarada yaşama" politikası, bir üçüncü dünya savaşını önleyecek kadar güçlenecektir.

açık mektup

evet, fakat, ama, lâkin, bununla beraber..

"Türkiye dışında, sol mücadele tarihinde, dünyanın bir başka ülkesi ve toplumu daha yoktur ki sola tanınmış olanaklar tanınmış olsun. Türk solcuları, günümüze kadar bütün çektiklerine ve bundan sonra çekeceklerine rağmen, açık yüreklilikle itiraf etmelidirler ki, yeryüzünde yürütülen sol mücadelenin en rahatını, en kolayını yürütmektedirler.

Yarım yüzyılı aşkın sol mücadelesinin Türkiye'de yarım düzine dahi kurbanı yoktur. Eziyet çekilmemiş midir, hapislerde yatılmamış, türlü suikastlere uğranılmamış mıdır? Elbette evet... Evet ama, yeryüzünün başkaca hangi ülkesinde sol mücadelenin başında Devlet radyolarının hemen her seçimde solun emrine verildiği, solun sözcülerinin millete bangır bangır bu radyolardan 'bu düzeni değiştireceğiz' dediği görülmüştür? Yeryüzünün Türkiye dışında başka hangi ülkesinde, devletin olanaklarıyla seçim pusulalarına solun adaylarının da adları yazılmış ve en ücra köye kadar gönderilmiştir? Yeryüzünün sol mücadelesi veren başka hangi ülkesinde kapitalist basının en büyük organlarının köşeleri ve sütunları Türkiye'de olduğu kadar sola açılmıştır?" (*)

Kimin mi bu sözler?

Sayın İlhami Soysal,

1. Türkiye'de sol'a, gerçekten, çok mu olanak tanınmıştır ve bu olanak, sizce, gerçekten fazla mıdır?

2. Türk sosyalistlerinin bugüne dek çektiklerini çok iyi biliyor musunuz? Kendinizi bunlar arasında sayabilir misiniz?

3. Türk sosyalistleri, sizce, dünyanın en rahat sol mücadelesini mi yürütmektedirler? Sizce, rahat olmıyan sol mücadele hangisidir ve nedir? Siz bunu hiç denediniz mi? Ömrünüzde, komünist diye karakollara, nezarethanelere, hapishanelere tıkıldığınız, süngülüler arasında mahkemelere çıkarıldığınız oldu mu?

4. "Kurban" sözünden ne anlıyorsunuz?

5. Türkiye'de Devlet radyosu gerçekten solun emrine verilmiş midir ve sol, Devlet radyosundan "bangır bangır" mı bağırmaktadır?

6. 1961 Anayasasına göre kurulup çalışmakta olan TİP'e seçim pusulalarında yer verilmesini siz gerçekten aşırı "müsamaha" mı sayıyorsunuz?

7. Türkiye'de, dünyanın hiçbir yerinde görülmiyecek biçimde, "sola açılmış" olan "kapitalist basının en büyük organları" hangiler dir? Siz bu basın organlarının köşelerini ve sütunlarını fazla mı "sola açılmış" buluyorsunuz?

Türk Solu'ndaki sözleri eğer, TİP'e **"bütün iyiniyetlere rağmen kavruk bir parti kalma yolunda", "1969'da başa güreşeceğiz gibi 1969 yaklaştıkça komikleşen bir lâfın..."** demek için kullandınızsa, yazık etmişsiniz. Birkaç soru daha size, sayın İlhami Soysal:

1. TİP kurulduğunda siz neredeydiniz?
2. TİP'e üye olmayı düşündünüz mü hiç?
3. Neden TİP'e üye değilsiniz?
4. TİP aleyhine YÖN'de yazı yazma lüzumunu niçin duymuştunuz?
5. Türkiye kapitalist bir ülke midir?
6. Bugüne kadar hangi sosyalist örgütte yer aldınız?
7. Sosyalist olarak, sosyalist bir örgüt üyesi olarak, bugüne kadar kaç kez mahkemelere, karakollara taşındınız?
8. Hayatınız boyunca, sol mücadeleden dolayı ekmek sıkıntısı çektiniz mi hiç, işsiz kaldınız mı, işten atıldınız mı?
9. Akşam ve Cumhuriyet olduğunu tahmin ettiğimiz "kapitalist basının en büyük organları"nın "köşe ve sütun yazarları" sözüyle kimleri kastediyorsunuz ve niçin kastediyorsunuz?

Diyorsunuz ki o yazınızda, **"Bizce solu, Türk Solu'nu** - niçin, gazete adı gibi Türk Solu?-, **ortanın solu, sosyalizm, TİP solculuğu, CHP solculuğu, partiler dışı sol diye ayırmak gereksiz. Sol bir bütündür. (..) Bu böyle olmaz. Meyhane kavgaları ve edebiyatı ile sol politika yürütülmeye devam edilmek istenir, kimse kimsenin sosyalistliğini, solculuğunu beğenmezse ne olur?"**

Ama, sayın Soysal, TİP'i, TİP'in sosyalistliğini beğenmiyen sizsiniz! "Nevi şahsına münhasır sosyalist" kalmakta ısrar eden sizsiniz! TİP'i, daha beşikteyken kötüleyen sizsiniz! Bir örgütte de değilsiniz. Bütün bunları, sosyalist ahlâkla nasıl bağdaştırabiliyorsunuz? Kendini sosyalist sayan bir kimseye yakışır mı bu? Eğer yaptığınızı "sosyalist mücadele" sayıyorsanız, gerçekten, çok ucuz, çok rahat, çok kolay bir sol mücadele bu!

Kendimden hiçbir şey katmıyacağım sayın Soysal, sizi kendi yazınızla ele almağa çalışacağım.

Yazınızdan yazımın başına aktardığım sözleri ben, ne yalan söyliyeyim, size hiç yakıştıramadım. 1968 yılında, böylesi bir ortamda o sözleri edebilmek için, gerçekten, solun dışında bir kişi olmak, sola karşı bir kimse olmak gerekir.

Gelelim şimdi, Türk Solu'nda, **"Geleceğe Bakarken"** adlı yazınızdaki **"durum muhakemesi"** nin muhakemesine:

AP İktidarını çok güzel çizmişsiniz. Diyorsunuz ki:

"Bu iktidarın başında, AP Genel Başkanlığına ve Başbakanlık koltuğuna âdeta tepeden inme denecek şekilde oturtulmuş bir Amerikan kumpanyasının temsilcisi var. Mesleği mühendislik ama, müteahhitlik vasfı daha ağır basıyor. Dünyayı bir müteahhidin gözüyle görüyor. Genel kültürü, bir takım ansiklopedilerden fasıllar ezberlemekten öteye geçmemiş. Durmamacasına devletle hükümeti birbirine karıştırıyor. İktidarın başının çevresi ise hayli karışık. Bir kere, hükümet erkânının devlet adamlığı tecrübesi, taş çatlasa, kasaba avukatı, belediye doktoru, mezbaha müdürü, polis âmiri tecrübesinden öteye gitmiyor. Mühendis olanları, taşaronluktan öteye geçmemiş. İçlerinde, okulda okuduklarının dışında üst üste on kitap okumuş, çağımızın ekonomik, politik ve sosyal akımları hakkında aydınlık fikir sahibi iki kişi bile göstermek zor. (..)

Size göre, Muhalefet'in durumu da şöyle:

"Muhalefet de tam bir karışıklık içinde. Ana Muhalefet Partisi yeniden bir cadı kazanına dönmek üzere. Bu partiden kopanların kurduğu yeni partinin bütün hedefi, Amerikalılara AP'den daha fazla şirin gözükmek ve ne yoldan olursa olsun AP'nin başına bir iş gelirse iktidara alternatif olmak. Ana Muhalefet Partisinde ise, gidenlerin kuyrukları fesat kazanını kaynatmak peşindeler. (..)

Gelelim şimdi, size göre, sağ - sol açısından **"durum muhakemesi"**ne... Sağ'ı şöyle çiziyorsunuz:

"İktidar Partisinin, geçmişten ders almamaktaki inadı... Meclis basmaktan özerk üniversite yurdu basmaya, aydın gençliği polise coplatmaya kadar giden aşırılıklar... 28 Nisanları hortlatma çabaları. Uyanık üniversite profesörüne tıpkı sekiz yıl önce olduğu gibi 'Kara cübbeli' yaftasının yapıştırılması. Tarihi boyunca daima ilerici hareketlerin öncüsü olmuş Silâhlı Kuvvetlerden duyulan korku ve huzursuzluğun ortaya çıkardığı 'ikiyüzbin kişiyi silâhlandırırız' edebiyatı. Hitler Almanyasının SS'lerine özenerek kurulan, otomatik silâhlardan helikoptere kadar çeşitli araç ve gereçlerle donatılan Toplum Polisi adı altındaki Hassa Ordusu... Türlü çeşitli besleme dernekler... Eli âlet kullanmaya yatkın, berberinden nalburuna, terzisinden kanalizasyon temizleyicisine kadar bütün küçük esnaf ve zanaatkârı içine alacak ve kasabalarda iktidar adına iş görecek Esnaf Dernekleri Komiteleri... Besleme basın... Körüklenen Nurculuk, Süleymancılık ve daha bilmem necilik akımları... Uyandırılmamış halkın karşısına temcit pilâvı gibi ikide bir çıkarılan Komünizm öcüsü... Sağ bu..."

Ya Sol? O da size göre şöyle:

"Bizce, solu, Türk Solu'nu, ortanın solu, sosyalizm, TİP solculuğu, CHP solculuğu, partiler dışı sol diye ayırmak gereksiz. Sol bir bütündür. İçinde ılımlısı da olacaktır ılımsızı da. Türkiye'de sola karşı bir hareket olduğunda, hiç şüphe edilmesin ki, 'bu ılımlıydı, şu ılımsızdı' diye bir ayırım yapılmayacaktır. Sağ nasıl bir kazanda kaynıyorsa, sol da bir kazanda kaynatılacaktır. Dolayısıyla, sağın şeriatçısı, ümmetçisi, kapitalisti, kafatasçısı, üstün ırkçısı, Turancısı, kapkaççısı, komisyoncusu bir noktada ayni noktaya geliyorsa, Sol da buna karşıt bir cephe birliği kurmak zorundadır."

Bütün bu **"durum muhakemesi"**ni, üyesi olmadığımız ve hiçbir katkıda bulunmadığımız TİP'e **"bütün iyiniyetlere** -hangi iyiniyet olduğunu birtürlü anlıyamadık? Çünkü siz de iyiniyetli bir kişisiniz- **rağmen kavruk bir parti kalma yolunda"** diyebilmek için yapmak, doğrusu, büyük zahmet. Ama, sizin asıl amacınız, TİP liderinin **"1969'da başa güreşeceğiz"** sözüne **"komik"** diyebilmektir. Diyorsunuz ki, **"1969 da 'başa güreşeceğiz' gibi, 1969 yaklaştıkça komikleşen bir lâfın dışında sağın karşısındaki solun durumu nedir?"**

Nedir derdiniz Soysal? Niçin karşısınız TİP'e?

"Bu böyle olmaz, meyhane kavgaları ve edebiyatı ile sol politika yürütülmeye devam edilmek istenir, kimse kimsenin sosyalistliğini, solculuğunu beğenmezse ne mi olur?" diyorsunuz. Evet, ne olur? Önce, kimsenin sosyalistliğini, solculuğunu beğenmiyen yazarlar çıkar ortaya; sonra **"sol bir bütündür"** diyen ve **"nevi şahsına münhasır"** solcu kalmakta dayatan bu yazarlardan cesaret alan komprador burjuvazisi azıtır bu ülkede.

Bakın, şu sözler sizindir: "... **çeşitli etkenler TİP'i yaygın bir parti haline getiremiyor. Bunda iç çekişmelerin etkisi var, lider kadrosunun buruklugunun etkisi var, ipleri elden kaçırır mıyız? endişesinin etkisi var. Dahası da var: TİP içinde bir belirli kadro, 'aman bu düzen bozulmasın'' havasına iyiden iyiye girmiş durumda."**

İnsaf, Soysal! Devlet radyolarından **"bu düzeni değiştireceğiz"** diyenlerin sosyalistler olduğunu siz söylemiyor musunuz?

Niçin garibinize gidiyor, **"1969'da başa güreşeceğiz"** sözü? Bu söz, her seçim arefesinde "iktidar bizim" cayırtısıyla ortaya çıkıp, her seçimde biraz daha geriye düşen, kırkbeş yaşındaki CHP'nin kurusıkısı yanında çok mu **"komik"** geliyor size? 1968 Türkiyesinde bir sosyaliste **"komik"** değil, "saygı duyulur" bir söz olarak gelmelidir bu. Eğer amaç, emekçi sınıfının iktidara gelmesi ise, bu sözden gocunmamanız, bu sözü **"komik"** bulmamanız gerekir. Tekrar ediyorum: eğer siz bir sosyalistseniz ve sosyalizmin mutlaka muzaffer olacağına inanıyorsanız ve emekçi sınıfının iktidarının bilimsel olduğu görüşüne katılıyorsanız, **"1969'da başa güreşeceğiz"** sözünde **"komik"** bir yan bulmamanız gerekir.

Yazımın başına aldığım sözlerinizi lütfen bir kez daha okuyun. Ardından, çizdiğiniz **"İktidar tablosu"**nu ve **"Sağ"**'ı beş kez okuyun. 1968 yılında durumu ve seviyesi bu olan bir sağa karşı sol savaş nasıl verilsin istersiniz? Çizdiğiniz bu dekor ortasında kurulmuş bir sosyalist partiden başka ne gibi işler bekliyorsunuz?

Bir ayağı toprak ağasında -bir ayağı apartıman ağasında, bir eli yağda - bir eli balda, kırkbeş yılın Halk Partisi ne yapmıştır ki DP'nin ve AP'nin yerleştirmeğe çalıştığı düzenle savaşta, daha dünkü -ve hertürlü olanaktan yoksun, bu kadar düşmanı olan- TİP ne yapsın? Türkiye'de sol, sandığınız gibi, **"nargile - minder, bana bir kahve gönder"** rahatlığı içinde gelmemiştir bugünlere. Bakın, diyorsunuz ki bir de: **"Türkiyeyi bir İspanya, bir yunanistan örneğiyle karşılaştırmak sadece ürkeklik ve korkaklıktır. Türkiye, kendine özgü koşulları olan bir ülkedir. Türkiye'nin solu da böyle olacaktır."**

Tutarsızlık değil midir bu, Soysal? Kim adına konuşuyorsunuz?

TİP'i, çizdiğiniz bu kokuşmuş, bu geri, bu cahil, bu seviyesiz dekora oturtun, kendinizi de TİP'in bir üyesi sayın, ondan sonra da TİP'in ne yapması gerektiğini söyleyin lütfen! Eğer TİP, dediğiniz gibi, **"bütün iyiniyetlere** -hangi iyiniyet olduğunu pek anlıyamadık ama..- **rağmen kavruk bir parti kalma yolunda"** ise, bunda sizlerin de günahınız yok mu? Çok iyi çizmiş olduğunuz böyle bir dekorda bir sosyalist partinin herhangi bir burjuva partisi gibi çalışamıyacağını, gelişemiyeceğini pekâlâ bilmeniz gerekir. O halde?

Evet, fakat, ama, lâkin, mamafi, bununla beraber...

Hayır, Soysal! Yaptığınızın gerçekçilikle ilgisi - ilişkisi yoktur! Hele de sosyalist eleştiriyle hiç mi hiç! Siz sadece, **"nevi şahsına münhasır"** bir sosyalist kalma havasındasınız. Dün, her konuda menfi tavır takınana "solcu" derlerdi belki ama, bugün, böylelerine solcu demeğe imkân yoktur. Solcunun yeri, "mevcut" bir örgütün içi veya doğrultusudur. Her ülkenin solu, o ülkenin koşullarıyla bağlı ve sınırlıdır. Kitabı ve kendi gerçeklerimizi çok iyi bilmemiz gerekir. Memurin Kanunu çerçevesi içindeki vatandaşın okuduğu iki gazetenin köşe yazarlarını "fazla sol - açık" bulacak, siyasal ortamı - dünyanın hiçbir yerinde görülmiyecek derecede - "sola müsamahakâr" sayacak kadar "sert" bir sosyalistin, üyesi bile olmadığı bir sosyalist partiyi kavruklukla, tutuculukla, pasiflikle, uyuşuklukla suçlamaya kalkması biraz **komik** olmuyor mu dersiniz?

TİP'in "kavruk" laşması samimi bir sosyalisti niçin sevindirsin? Güçbirliği... Kabul! Fakat hangi güçlerle birlik? Şu, yazınızda çizdiğiniz ortamda, kirlilerini ortaya döktüğünüz güçlerle mi güçbirliği? Biri, **"biz sosyalist olmıyacağız"** diye nutuk üstüne nutuk atar; biri, Memurin Kanunu kapsamına girenlerin okuduğu gazeteyi **"aşırı sol"** bulur; biri, açıktan "işbirlikçilik" yapar; biri, eş - dost meclisindeki sosyalistliğini sosyalist bir örgüte maletmeğe çalışır... Hayalle vakit geçirmiyelim, Soysal! Güçbirliği denilen şey, fasulye, nohut, salatalık toplamı değildir. Amaç, sosyalist eyleme güç kazandırmaksa, buyursunlar, kimseye geri git denilmemiştir. Ama, kendi ellerimizle kurup geliştirdiğimiz bir sosyalist örgütü "kaprisliler klübü" haline getirmek niyetinde değiliz. TİP'in tüzüğü de, programı da, çalışması da ortada ve açıktır. Buna evet diyenler TİP'le birlik olsunlar; hayır diyenler ise, TİP'den daha güçlü bir örgüt göstersinler ve sosyalistliklerini orada soksunlar eyleme.

Rahat burjuvalığı "rahat sosyalistlik" sanmak, bu zamanda, kimseye itibar kazandırmaz. Türkiye sosyalizmi, yapıcı, onarıcı, öğretici kalemler bekliyor. Bir burjuva partisini eleştirir gibi TİP'i eleştirmek, sağ kolunuza sol kolunuzu kırdırtmak demektir.

(*) İlhami Soysal, Türk Solu gazetesi, 20 Ağustos 1968, Sayı: 40.

sorunlar

Arkadaşımız Türker ALKAN, kısa sayılamayacak bir süredir, doktorasını yapmak amacıyla yurtdışında bulunmaktadır. Bu yüzdendir ki, Türkiye'deki olayları dolaylı kaynaklardan izlemek durumundadır. Bu gerçeğin gözönünde bulundurulması, yazısındaki terimlerden ve kullanılışlarından doğabilecek kaygıların önünü alacaktır, kanısındayız. FORUM

bürokrasi ve sosyalist değişim

türker alkan

I — BÜROKRASİNİN TOPLUMSAL DEĞİŞİM KARŞISINDAKİ TUTUMU

Devleti tanrılaştıran Hegel'e göre bürokrasi devletin "ruhu" idi. Bürokrasinin kafa yapısını pek iyi tanımış bir düşünür olan Marx'a göre ise, bürokrasi devletin "ruhsuzluğu" olarak tanımlanabilirdi.

Bürokrasinin toplumsal eylemi konusundaki tartışmalar Hegel, Marx, Max Weber, Troçky ile bitmedi. Milovan Jilas'ın karşı koyuşu ve Mao'nun kültürel devrimi ile hâlâ sürmekte.

Görünüşe göre, hem ssoyalist, hem de sosyalist olmayan düşünürler bürokrasiye karşı olumsuz bir tutum içindeler; fakat karşı koyuşlarının nedenleri ayrı. Sosyalistler, bürokrasinin tutucu nitelikleri yüzünden toplumsal değişiklikleri uygulayamamanın gerilimini duyuyorlar. Karşı duruşlarının ikinci bir nedeni de, bürokrasinin bir "yeni sınıf" olarak yükselmesi ve devletin kaynaklarını kendi amaçları için kullanılması.

Sosyalist olmayan düşünürlerin bürokrasiye karşı çıkışının temelinde en önemli neden olarak, bürokrasinin verimsiz çalışma yöntemleri yatıyor. Öte yandan bürokrasinin, sosyal devlet anlayışının en küçük tedbirlerini bile uygulamakta gösterdiği isteksizlik kimi batılı aydınlarca eleştiriliyor. (Bu konuda, Gideon Sjoberg'in ilginç bir araştırması var.)

Bürokrasi konusunda kimi Amerikalı düşünürlerin -W. G. Bennis ve Sjoberg-, devlet işlerini bürokrasisiz yürütme gibi, ütopyaya varan düşünceleri bile göze çarpıyor.

Aslında sorunun temelinde, bürokrasinin yalnızca bir yönetim organı olmayıp, aynı zamanda siyasal gücü de bulunması gerçeği yatmakta. Bürokrasi, devletin, beynine karşı gelebilecek elidir. Siyasal gücün formüle ettiği politikayı bürokrasi değiştirerek uygulayabileceği gibi, siyasal kararların alınmasını da ayrıca etkiler. Bu durumda, bir ülkedeki siyasal ve toplumsal değişmelerde, devrim ve evrim hareketlerinde, o ülke bürokrasisinin nitelikleri çok önemli rol oynar.

Bürokrasinin etkilerinin olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirilmesi, bir ülkenin toplumsal, siyasal ve iktisadî gelişim düzeyiyle ilintili olarak değişebilir. Ulusal yapısını henüz kurmakta olan ve feodal düzenden kurtulamamış geri düzeydeki toplumlarda bürokrasinin olumlu bir rolü olabilir. Bürokrasi, böylesi toplumlara, yönetimde birlik, süreklilik ve beklenilirlik (predictability) getirebilir. Özellikle bu tip toplumlardaki merkezkaç gücünün önemi gözönüne alınırsa, bürokrasinin nasıl vazgeçilmez bir rolü olduğu ortaya çıkar. Bürokrasi, olmayan veya çok zayıf olan çağdaş siyasal kurumların rolünü de böylesi toplumlarda üstlenebilir.

Ulusal birliğini ve yönetimsel sürekliliğini sağlamış toplumlarda bürokrasinin elinde toplanan güçler, iktisadî, toplumsal, kültürel ve siyasal gelişmeyi engelliyecek bir nitelik kazanabilirler. Bu engelleyicilik hem gelişmekte olan, hem gelişmiş, hem sosyalist olan, hem de sosyalist olmayan toplumlarda derece derece kendisini gösterebilir. Bürokratik engelleyiciliğin en yoğun olarak sosyalist değişim çabasının karşısına dikildiği görülüyor. Çünkü sosyalist değişim, öteki değişimlerden daha köklüdür ve bürokrasinin temel ilkelerine uymayan diyalektik bir zindeliği vardır.

Bu çelişkinin en önemli nedenlerinden birisi de, bürokrasinin yukarı tabakası ile tutucu yönetimin yukarı tabakası arasındaki çıkar uyuşması, değer benzerlikleri ve işbirliğidir. J. D. Kingsley'in bir araştırmasına -"Representative Bureancracy"- göre, İngiltere'de bürokrasi, egemen kapitalist sınıfın çıkarlarına cevap verecek biçimde gelişti. İngiliz İşçi Partisi'nin başarısızlık nedenlerinden birisi, bürokrasinin daha önceden egemen sınıfların değer yargılarını ve toplumsal amaçlarını benimsemiş olmasıdır.

Bürokrasi ve yönetici sınıflar arasındaki bu işbirliğinin nedenleri genellikle şöylece sıralanabilir:

a) Üst tabaka bürokratların toplumun yukarı sınıfından gelmeleri;

b) Egemen sınıfların elinde bulunan siyasal karar verme organlarının bürokratları seçerken kendi amaçlarına hizmet edecek kişileri seçmeleri;

c) Seçilmeden sonra, bürokratların yetiştirilme, değerlendirilme ve terfilerinde egemen sınıfların değer yargılarının baskın bulunması.

Böylece sıralanan nedenlerin yanısıra, bürokratik **örgütün** niteliklerinden doğan tutucu nedenler de vardır. Bilindiği gibi, kurumlaşan bir örgüt bir süre sonra kendi kişiliğini bulur ve kendisini meydana getiren kişlerin üstünde kendi yaşantısını sürdürmeğe başlar. Kurumun kendi değer yargıları doğar ve yaşantısını sürdürebilmesi, kendi içinde bir amaç olur. İşlemler kendi içlerinde doğru ve haklı olurlar. Artık her değişiklik, her yenilik, kurumun yaşamasını tehdit eder bir nitelik kazanır (1).

Son yıllarda çok sözü edilen "yeni sınıf", sosyalist bir yönetimin karşılaşabileceği en önemli güçlüklerden biridir.

II — TÜRKİYE'DE SİYASAL ORGANLARLA BÜROKRASİNİN İLİŞKİLERİ

Türkiye'de bürokrasiyle siyasal organların hem çatışması, hem de işbirliği konusunda geniş örnekler verilebilir. Son yıllarda Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın, T.P.A.O.'nın, TRT'nin (v.b.) baştaki siyasal güçle zaman zaman çelişkileri, çatıştıkları herkesçe bilinmektedir. Fakat dikkat edilirse, bunlar, yeni ve henüz kurumlaşmamış ya da kurumlaşmasını tamamlıyamamış örgütlerdir. Bu tip örgütlerde, güçlü yöneticilerin, uzmanların, genç uygulayıcıların etkisi bir süre duyulabilir. Fakat zamanla iki değişken, bu kurumların havasına egemen oluyor ve onları tutucu bir değerler sisteminin içine itiyor.

Daha önce sözünü ettiğimiz bu değişkenlerden birisi, egemen siyasal güçlerin, kendileri gibi düşünen kişileri bu örgütlere seçmeleri, eğitim ve terfi için kendi değer yargılarını temel almalarıdır. Böylece, bu örgütlerle egemen siyasal güçler arasındaki çelişki azalıyor. İkinci değişken, bu örgütlerin, kurumlaşma süreci içine girmiş olmalarıdır. Yavaş yavaş bu örgütler, yaşamlarını sürdürmeği gerçek amaç ve görevlerinden daha önemli saymağa başlıyorlar. Belirli işlem kalıpları, görüşleri ve alışkanlıkları doğuyor. Bu kurumların içlerinde ve çevrelerinde, değişiklikten zarara uğrayabilecek çıkar grupları oluşmağa başlıyor.

Ülkemizde bürokrasinin siyasetle olan ilişkisi üstüne çok söz edilmesine karşın, bu konuda yazarın gözüne ilişmiş bir araştırma yoktur. Bir yabancının, F. W. Frey'in "The Turkish Political Elite" adlı araştırmasında kimi aydınlatıcı bilgiler var. Frey, 1920'den 1957'ye kadarki süre içindeki 10 Meclise seçilen üyelerin meslekî dökümanını veriyor. Buna göre, sivil bürokratlar 1940'a kadar Meclisteki en büyük grup -yüzde 25 ile yüzde 19 arasında değişiyor-, askerî bürokratlar ikinci büyük grup -yüzde 20 ile yüzde 14 arasında değişiyor- durumundadırlar. Askerî ve sivil bürokrasinin 1920 - 1940 arasında birarada Mecliste temsili yüzde 45 ile yüzde 33 arasında değişiyor. Bürokratların Meclisteki temsil oranları 1940'dan sonra düşmeğe başlıyor. 1957'de sivil bürokrasi Mecliste yüzde 9, askerî bürokrasi yüzde 4 oranında temsil ediliyor (2).

Bürokratların Meclisteki temsil oranlarının düşmüş olması, onların gerçekten siyasal güçlerini yitirmesi anlamına mı gelmektedir, yoksa bürokratlar siyasal karar verme süreci içinde hâlâ çok mu etkililer? Bu konuda ne Frey'in araştırması, ne de başka bir kaynak bize ışık tutuyor.

Öte yandan ilginç bir soru atılabilir ortaya: Acaba 1957 seçimlerinde sivil ve askerî bürokratların temsil oranlarının bu kadar düşmesiyle 1960 olayı arasında bir ilgi var mı? 1960'tan sonra askerî ve sivil bürokratlara tanınan seçme ve seçilme haklarıyla, Senato'nun oluşum biçimini 1957 seçimleri sonuçlarına bağlayabilir miyiz?

Bugüne dek Türk Bürokrasisi, iktisadî siyaseti çok farklı olmayan hükümetlere hizmet etmiştir. Politikacılarla bürokratlar arasındaki çatışmalar fazla sürmemiş ve bürokrasi hükümet programlarını genellikle benimsemiş, yürütmeğe çalışmıştır. Bürokratların Mecliste çok sayıda temsil edildiği dönemlerde ise politikacı - bürokrat ayrımı zaten pek bir anlam taşımıyordu.

Gerçekleşecek bir sosyalist yönetime karşı bürokrasinin tepkisi ne olabilir? Türk sosyalist devrimi, bugünkü iktisadî ve toplumsal yapımızda temelli değişiklikleri, dönüşümleri öngören ve bugünkü yönetici sınıfın -bütün emekçi sınıf ve tabakaların karşısında, kötüye kullandığı- güçlerini ellerinden almağa yönelen bir devrim niteliğinde olacaktır. Uzun yıllar bugünkü yönetimin hem aracı, hem de silâhı olan, bugünkü yönetimi geliştiren, destekleyen ve ondan çıkarları olan Türk bürokratik sisteminin, bir sosyalist devrimi destekleyerek kendi çıkarlarını dinamitlemesi düşünülemez.

Sosyalist devrimlerin tarihi, böylesi bürokratik engeleyiciliklerin öyküleriyle doludur. Birçok ülkede sosyalist ilkelerin temiz heyecanları, yükselen kâğıt yığınları, bürokratik alışkanlıklar ve pencereleri kısılmış ihtiyar kafaların örümcek ağları arasında yitip gitmiştir. İşçi Partisi'nin İngilteresinde, C.C.F.'in Saskatçevan'ında, bunalan Lenin'le kızgın Troçky'nin Rusya'sında ve kızıl muhafızların Çin'inde aynı sinsi düşman devrime karşı geliyor, engelliyor ve gelişim olanaklarını kendi çıkarları için kullanıyor.

III — SONUÇ

Öyleyse ne yapmalı?

Burada, parti bürokrasisinden ve askerî bürokrasiden gelebilecek engelleyicilikleri bir yana koyarak, yalnızca sivil bürokrasi üstünde duracağız.

Türkiye Sosyalizmi, kendisinden önce geçirilen sosyalist denemelerden yararlanma şansına sahiptir. Ülkemizin şartlarıyla, öteki sosyalist deney ve yöntemlerinin dikkatle analizi, önümüze kimi çıkar yollar açabilir.

Herşeyden önce, bürokrat (kişi) ile bürokrasi (kurum) arasında bir ayrım yapmak gereklidir. Bürokratların, genellikle bürokrasinin niteliklerini taşımaları beklenebilir. Fakat bu genellemenin dışına taşabilen bürokratlar daima vardır ve onları sosyalist akımın dışında tutmak gereksiz kayıplara yol açabilir (Mao'nun kendisi, profesyonel devrimci olmadan önce bir bürokrattı. Bugün Çin'de bürokrasiye karşı savaşan gene Mao'dur). Sosyalizm bürokrasiye bir kurum olarak karşı dururken, bürokratı gelişme, değişme ve öğrenme nitelikleri olan bir kişi olarak görebilir.

Öte yandan, bürokratik örgütün kendi yapısından doğan tutucu niteliklerini yönetimsel yeniden düzenlemelerle azaltmak olanakları aranabilir. Teknik ayrıntılarla dolu olan bu konuda daha derine gitmeden söylenebilecek şey, bu değişikliğin -elbette- sosyalist güçler yönetimi eline aldıktan sonra düşünülebileceğidir.

Bürokrasiyle sosyalizmin, kısır döngüyü andıran bir çelişkisi, bölgesel sosyal adalet anlayışıyla merkezî yönetim gereksinmesinden doğuyor. Bir toplumda bölgeler arasında sosyal adaleti sağlayabilmek için, merkezî bir plânlama gerekiyor. Ancak merkezî plânlamayla bir bölgenin kaynaklarını, daha yoksul bir bölgeye aktarma olanağı vardır. Ama bunun yanısıra merkezî plânlama, daha fazla bürokratik hiyerarşiye ve bürokrasinin yavaş, fakat güvenli bir biçimde kaynaklara egemen olmasına yol açıyor. Bugün birçok sosyalist ülkede, bu gelişmeye tepki olarak, bölgesel yönetim ve plânlamayla, merkezî yönetim ve plânlama, kaynaklar ve yönetimin en uyuşabileceği biçimde birleştirilmeğe çalışılıyor. Bu sağlanabilirse, bürokrasinin gereksiz bir biçimde büyümesi, yönetimsel ve iktisadî kaynakları kendi çıkarları için kullanması bir dereceye kadar engellenebilir.

Çin ve Küba'nın bu konuda aldığı bir tedbir var: sosyalist kişi yetiştirme çabası. Bu iki ülke, insanlarının değer yargılarını tümüyle değiştirerek, yeni ve gerçek bir adam - sosyalist adam - yaratmağa çalışıyorlar. Özgecillik,yardımlaşma, dayanışma, çalışkanlık değerlerini bu kişilere aşılıyorlar. "Kültürel Devrim" yapıyorlar.

Mutlaka kurulacak, gerçekleşecek olan Türkiye Sosyalizminin bürokrasiyi en uygun denetleme olanağı, açık haberleşme kanallarıyla halkın ve siyasal karar verme organlarının sürekli ilişkide bulunabilmesi, basının özgür olması ve yönetimin işleyişinden ötürü yapılan eleştirilerin suç sayılmaması olmalıdır.

---

(1) Burada devlet bürokrasisinden söz ediliyor. Fakat parti bürokrasisi için de aynı tehlikeler vardır. Robert Michels, "Siyasal Partiler" adlı kitabında bu konuya değiniyor. Ona göre Avrupa'daki sosyalist partilerin gelişmelerinin durması, devrimci havalarının yitmesi, parti bürokrasisinin gelişmesinden ötürüdür. "Parti doktrinleri, ne zaman gerektiyse, örgütün dış gereksinmelerine uydurulmuş ve değiştirilmiştir. Örgüt, partinin özü durumuna geliyor," diyor Michels, Fransız Komünist Partisi'nden söz ederken. "Paris yöneticilerinin muzaffer toplarının dumanları tüterken 'komünar'larla olan dayanışmalarını özdenlikle ilândan çekinmeyen bu parti, şimdi bütün dünyaya her çeşit anti - militarist propagandaya karşı olduğunu ve bundan ötürü ceza kanunuyla başı belâya giren üyelerinden sorumlu olmadığını duyuruyor."

(2) Frey, F. W., "The Turkish Political Elite", The M.I.T. Press, Cambridge, Mass., 1965, S. 80.

halka dönük eğitim (*)

yusuf ziya bahadınlı
(TİP Yozgat milletvekili)

Sosyalistler, "halka dönük eğitim" diyorlar. Gençlik, boykot hareketinde "halka dönük eğitim" istiyor. Nedir, halka dönük eğitim?

Bir cümle ile özetlemek gerekirse: yeni bir düzen, yeni bir insan, yeni bir ahlâk kurmaktır.

Yeni düzen, ekonomisiyle, sanayisiyle ,toplumsal yapısiyle tüm insanı amaç alan; insanın insanı sömürmediği; insanın insanı aşağılamadığı; insanın en kutsal bir varlık sayıldığı bir düzen...

Yeni insan, bu düzen içinde yaratılacaktır. İnsana yeni bir yaşama biçimi getirmedikçe, onu insanca yaşanacak bir düzene kavuşturmadıkça yeni insanın doğması mümkün olmıyacaktır elbette.

Yeni insan, bütün yetenekleri saptanmış, ençok hangi dalda başarılı ise o yolda gelişmiş; geliştiği bilgi dalında her an topluma birşeyler verebilme çabasında kişidir. Kendi kişisel hayatı içine kapanmak yerine, topluma hizmet ettiği sürece mutlu olan kişidir. Kılavuzu bilimdir. Temelsiz, boş inanlar gerilerde kalmıştır. Para hırsı yerine topluma hizmet için yarış halindedir. Bencillikten, hazırakonduculuktan uzakta; yalan söyleme gereğini duymayan bir kişi. İmeceden zevk duyan, toplumun her türlü zenginliğini kendi zenginliği sayan bir insan. Geniş ve sağlam bilgiye sahip. Binlerce yıldanberi tüm insanlığın meydana getirdiği ortak kültürden yararlanan ve ona katkıda bulunmağa çalışan, bilgisini daima işe çevirebilen insan, yeni insan...

Halkı, yalnız ilkokuldan üniversiteye kadar okutmak, halka dönük eğitim yolu değildir. Bugünün okulunda halkın okumaması daha hayırlıdır bir bakıma! "Halk" kavramında bir temizlik, bir dürüstlük, bir soyluluk vardır. Halkın, bu erdemlerini hâlâ korumasının önemli nedenlerinden biri, bugünün okullarında okumadığı, bu ahlâksız düzenin eğitimini almadığı içindir.

Emperyalizmin koluna giren, halk değildir. Petrolleri, madenleri yabancılara kişisel çıkarları için peşkeş çeken, halk değildir. Dışarıya sattığı zeytin yağına vazalin; kuru üzüme keçi pisliği karıştıran, halk değildir. Deniz kıyılarını işgal eden, onbinlerce dönüm toprağı elinde tutan; milyonlarca buğday, pamuk, tütün ekicisini aç bırakan, halk değildir. Tarihte, halka ihanet eden pekçok kişi vardır. Hiçbiri de halktan biri değildir.

Bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de güzel olan, faydalı olan ne varsa, hepsini halk yapmıştır. İçtiğimiz su, yediğimiz ekmek, oturduğumuz ev, yürüdüğümüz yol, halkın emeğiyle vardır.

Halkın kutsallığı, halkın soyluluğu bu özelliklerinden gelmektedir.

İnsanı insanlıktan çıkaran bencil, soyut, tüketici, eski, yozlaşmış ve kişiliğini yitirmiş eğitimi mi halka götüreceğiz!..

Bugün okullarımızda uygulanan eğitim, kapitalizmin yaşamasını sağlayan propagandacı eğitimdir:

Kapitalist düzende "gemisini kurtaran kaptan"dır. İnsanlar bencildirler, bencil olmak zorundadırlar. Kendisinden gayrısını düşünenin çıkarı bozulur. Çıkarı bozulmaması için de yalnız kendini düşünür. Kişi, hiçbir garantiye sahip değildir. Kişi hiçbir garantiye sahip değilse bir düzende, hangi eğitimi uygularsanız uygulayınız, boştur. Kapitalizmin propagandası ne kadar yapılırsa yapılsın, kapital insanlara hakça dağıtılmadıkça, hiçbir eğitim düzeni kişiyi "eğitimli" yapamaz.

Kapitalist düzende kanunlar, tüzükler, programlar, sloganlar en insancıl, en ülkücü, en sosyalist biçimde hazırlanırlar. Ama her türlü ahlâk dışı uygulama rahatlıkla yapılır.

EMEĞE SAYGI

Mevcut bütün zenginlikleri, halkın, emekçinin meydana getirdiğini söyledik. Ne var ki emek, emekçi, sermayenin emrindedir ve sermaye, emekçiye bir "işgücü" gözüyle bakar. Bu işgücü, patrona, kendi değerinden başka bir de "artık değer" üretir. Artık değerler sayesindedir ki, kapitalist, günden güne semizler, hâkimiyetini daha da artırır.

Bu durumda emekçinin kişiliği elbette gelişemez. Her türlü yeteneği, dağda biten ot gibi kurur gider.

Sosyalist eğitim alamıyan emekçi, sömürüldüğünü bilemez. Emek, yaşamak için gerekli bir araçtır. Emekçi, yaşıyabilmek için çalışmak zorundadır. Bu yüzden emeğine içten bir sevgisi yoktur. Oysa bir kapitalist, parasının değerini çok iyi bilir. Onu artırmak için yapmıyacağı yoktur. Emekçinin ise emeğini koruyabilme yolunu ve bilincini alması için sosyalist eğitim şarttır. Kapitalist düzen emekçiye böyle bir eğitim verir mi? Öyleyse halka dönük bir eğitim mümkün müdür?

Halka dönük eğitim, ancak sosyalist bir düzende uygulanabilir: Halkın eğitim görmesi, amacın "insan" olması bakımından gereklidir. Oysa kapitalist düzende amaç, bir avuç insanın çıkarıdır. Bir avuç insanın çıkarının bozulmaması, büyük çoğunluğun uyanmamasiyle mümkündür. Bu yüzdendir ki, ne kadar halka dönük bir eğitim uygulaması yapılırsa yapılsın hep sözde, yüzeyde ve biçimde kalacak; hiçbir zaman insan, çok yönlü gelişemiyecektir. Okullardaki programlar ya da uygulamalar, hâkim sınıf çıkarının dışına çıkamıyacaktır; öğretim, oyalamaktan öteye geçemiyecektir. Radyo, televizyon, sinema, tiyatro, basın ya hâkim sınıf ikidarının ya da doğrudan doğruya bu sınıfın buyruğunda olacağından halk olmanın bilincini veren çalışmalardan kaçınılacaktır. Gazeteler, devletten milyonlarca ilân parası alacak, bu paralarla kralların, kraliçelerin, prenslerin, prenseslerin serüvenleri anlatılacaktır ve halkı böyle bir hayata özendirecektir. Birtakım ünlü artistlerin profesyonel fahişeliklerini günlerce halka sunacak, geri kalmış ülkelerde önemli bir problem olan seks sorununu istismar edecektir. Eşkiyalıkları, hırsızlıkları, sosyete ahlâksızlıklarını halka önemli konular olarak sunacaktır. Okuyucu da okuduğunu sanarak oyalanacak, dünyada sürüp giden özgürlük ve sınıfsal kavgalardan habersiz kalacaktır. Sinema da kapitalizmin buyruğunda, halkı uyandırmamak için elinden geleni yapacaktır. Hâkim sınıf iktidarlarının propagandasını yapan radyo, televizyon, tiyatro ve benzerlerinden halkçı bir eğitim hizmeti beklemek gereksizdir. (..)

Sosyalist düzende eğitim ve öğretim devletin görevidir. Çocuk, üniversiteyi bitirene kadar, öğrenimini parasız yapar. Fırsat ve imkân eşitsizliği sözkonusu değildir. Bir uzak sınır köyünde doğmak suç sayılmaz. Toplum, okumuşlar, okumamışlar diye birtakım bölümlere ayrılmaz.

Sosyalist düzende ahlâksız, züppe, bunalımlı, pis kılıklı gençlere yer yoktur. Bunlar, ülküsüz, kanun dışı davranışlara özlem duyan burjuva sınıfının kokuşmasından doğan yaratıklardır. (..)

Hangi düzende olursa olsun, insanlar arasında bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi, birtakım kurallar saptar. Bu kuralı toplum yapısı yapar. Toplum değiştikçe, kurallar da değişir. Kişi, bu kurallara uyarsa ahlâklı, uymazsa ahlâksız olur. Kişiye bu sıfatları toplum verir. Öyleyse kapitalist toplumun ahlâk anlayışiyle sosyalist toplumun ahlâk anlayışı değişiktir.

(*) Bu yazı, TİP Yozgat milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı'nın, yakında Hür Yayınları arasında çıkacak olan "Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm" adlı kitabından alınmıştır.

bir seçim gezisinden anılar ve izlenimler III

hürrem arman

AMERİKALI GÖZLEMCİLER

Bilecik'i de yeni görüyordum. Trenden gördüğümüz, Bilecik'in istasyonu imiş. Minibüsten, bir kahvenin önünde indik. Kahveci, İşçi Partisini tutuyormuş, bizi iyi karşıladı. Brkaç kişi, merhaba dedi. Mustafa Bak, çok adı edilen Cemal Hoca'yı aramıya gitti. Bir süre sonra, onu bulamamış, Tevfik Uğurlu'yu getirdi yanımıza.

Tevfik Uğurlu, daha Hasanoğlan'da, Yüksek Köy Enstitüsünde iken, gösterişsiz bilinçliliği ile kendini göstermiş bir gençti. Sık sık, biraz da zorlayarak şiirlerini okutur, yumuşak deyişlerle, gerçeklerin sertliğini verişini dinler ve çok severdik. Bilecik'e geleceğimizi duyunca buluşturmalarını istemiş tanıyanlardan. Akşam yemeğini hep beraber yedik. Mustafa Şanlı da bizi lokantada buldu. Okuldaki görevi için çabuk ayrıldı yanımızdan.

Tevfik Uğurlu'yu 1963'de, Antalya Millî Eğitim Müdür Yardımcısı olarak, etkin çalışmalar içinde görmüştüm. Sonra Adıyaman'a Millî Eğitim Müdürü olduğunu, 1965 seçimlerinden sonra da Doğuya ilköğretim müfettişi olarak sürüldüğünü duymuştum. Son TÖS kurultayında, kurultay ikinci başkanı olarak onu tekrar görmüştüm. Şimdi de Bilecik'te müfettişti. Eşi Antalya'da öğretmendi!

Bu atılmalar, sürülmeler, hiç nedenlerini incelemeden bile, kişinin olumluluğunu göstermekte idi günümüzde.

— Bizimle beraber olman, başka bir ili de görmenin nedeni olabilir Tevfik, dediğim zaman, Tevfik:

— Türkiye'den dışarı süremezler ya... Bir ilimizi daha görmüş, yeni insanlarla kucaklaşmış olurum, cevabını verdi.

Uzun konuştuk. Çok okumuş, eylemde de çok olgunlaşmış, tam bir kişilik sahibi olmuş, iyice bilenmiş Tevfik.

Oradan oraya sürülen birçok arkadaş tanırım. Hepsinde de aynı durumu görürüm. Sürülenler daha da çoğalsa, diyesi geliyor insanın. Sürenlerin güttüğü amacın tersi gerçekleşiyor daima.

Tevfik'in yattığı otelde kalacaktık. Otelin salonunda, sekiz - on kişiyle sohbet devam etti.

Tüccarı adına ceviz kütüğü toplayan, hoşsohbet bir halk adamı da vardı salonda. Tevfik'in ahbabı idi. "Kütükçü" diyorlardı ona. İşini anlattı. Bir nevi terlikçi idi o da.

— Tüccara nasıl olsa külâh giydiremezsin. Bâri alımda, kütükleri ölçerken biraz noksan göstermeyi becerebiliyor musun? sorusuna Kütükçü:

— Tabiî, mesleğimiz bu. Kumpaslarken kaçırırız biraz. Ama bu işte asıl büyük dolap, benim toptancıdan sonra başlar. Bizim kütükler çok el ve biçim değiştirir. Her değişiklikte büyük kumpaslar çalışır, dedi ve bu işte dönen dolapları anlattı.

Binbir türlü iş vardı Türkiyemizde ve hepsinde çeşitli "kumpas"lar çalışıyordu.

Partililere, fayda görürlerse, vali, kaymakam ve belediye reislerini birlikte ziyaret edebileceğimizi söylemiştik. Bilecik Valisi Ankara'da imiş. Muavininin bir çayını içtik.

Belediye Reisi genç, uyanık bir Halk Partili ve tabiî ortanın solcusu... Bilecik hakkında bilgi verdi. Bu arada ilginç bir olay da anlattı:

Marmara Bölgesi Belediye Reisleri Toplantısına katılmış. Amerikalılar, başından sonuna kadar toplantıyı izlemiş ve finanse etmişler. Genç Reisin bu, garibine gitmiş. Gezilere de katılan Amerikalılardan birine ,hangi görevle bu toplantıda bulunduğunu sormuş, "Gözlemci olarak" cevabını almış. Bilecik'e dönünce, o güne kadar olmıyan bir ziyaretle karşılaşmış. Ankara'dan İstanbul'a arabasiyle sık sık gidip gelen ve her geçişte Valiyi ziyaret ettiği hâlde Belediyeye uğramıyan Amerikan Konsolosu kendisini de ziyaret etmiş.

Bu bir raslantı mıydı, yoksa Marmara Bölgesi Belediye Reisleri Toplantısındaki "gözlemci"lerin gerçekten iyi "gözlemler" yaptıklarının bir belirtisi mi? Bunu kendisi gibi biz de çözemedik. Çözümü erbabına bıraktık.

Cemal Hoca meğer bizim Cemal'miş. Okul arkadaşım ve Bahçelievler Ortaokul Müdürlüğünü kendisine devrettiğim Cemal... Soyadını bilememiştim. Bozüyük'e dönünceye kadar beraber olduk. İnsan, kişiliğini yitirmeyip geliştirmiş eski tanıdıklara rastladıkça mutluluk duyuyor.

BOZÜYÜK'TEKİ "HAYTPARK"

Bozüyük'te, eşyalarımızı otele bırakmaya giderken, bir terzi dükkânının büyük camı önünde, dikişmakinasının başında oturan bir gencin, Mustafa Bak'a işaretler yaptığını gördüm. Bunun, "misafirleri bizim dükkâna getir" anlamına geldiği seziliyordu. Otel dönüşü İlçe Başkanı:

— Bizim arkadaşlardandır, bir kahvesini içelim, dedi.

Terzi Mahmut Karalı, çok uyanık bir genç. Gözleri insan sevgisiyle ışıl ışıl parlıyor. Kırk yıllık ahbap gibiyiz. Ne de güzel candan sokuluşu, deyişleri var! Ve neler biliyor neler, Mahmut Karalı!.. Dükkânda üç kişi daha var, hepsi de uyanık dostlar, hepsi de küçük esnaf, emekleriyle güçbelâ geçinen kişiler.

Biz, işlerinize engel olmıyalım, diyorduk arkadaşlara; faydalı gördüğünüz ne varsa, bize söyleyin biz yapalım onları, diyorduk. Bizi bir kahveye bıraktılar. Ayrılırken de,

— Bu kahveye "Haytpark" diyoruz. Sizin geldiğinizi herkes duydu. Biraz sonra dolar burası. Her partiden insanlar gelir ve biz burada herşeyi sakıncasız konuşuruz, tartışırız, dediler.

İki masada kâğıt oynayanlar oyunu bıraktı, bir masadaki tavla kapandı. Hoş geldinizler, merhabalar başladı Uzaktakiler yanımıza sokuldu. Bir öğretmen de vardı içlerinde. Sonra bir öğretmen daha geldi. Kısa bir sürede kalabalıklaştı kahve. Sorular, ortaya atılan konular gittikçe ilginçleşti, hattâ derinleşti. Ankara'daki dost toplantılarının çok üstüne çıktı seviye. Yalnız biz konuşmuyorduk, ortaya lök gibi fikirler atanlar, bilinçle savunanlar vardı. Ve bir kişi konuşurken herkes dinleyebiliyordu. Yalnız fikirler değil, konuşmanın yolu yordamı da gelişmişti burada. Bir teypimiz olmasını çok isterdim bu kahvede, dostlara dinletebilmek için görüşmeleri. Her inanışta, düşünüşte insanların birbirlerine nasıl saygılı olduklarını, konuları nasıl kavradıklarını ve daha da değerlendiriş biçimlerini duymalarını isterdim pek çoklarının. Manifaturacı Mehmet Aksulu'yu, Terzi Mustafa Mine ile Mustafa Yürür'ü dinlemelerini isterdim bütün sosyalistlerin ve yazarlarımızın; öğretmenin ortaya attığı konuların ve bunları savunmadaki olgunluğun bütün yöneticilerde olmasını isterdim.

(Devam ediyor)

tütün sömürüsü VI

mustafa sokollu

TEKEL

Tekel, tütün konusunda iki biçimde çalışmaktadır: 1) Ürününü satamamış olan ekiciyi güç durumdan kurtarmak için destekleme alımlarına gitmek, 2) Ticarî amaçlarla tütün almak.

Birbiriyle çelişen bu iki işi birarada yürütmek Tekel için güçtür. Tekel, fiyatlarını, dış dünya piyasasına bakarak saptamaktadır. Son karar verme yeri, Bakanlar Kuruludur. Fiyatların saptanmasında ikincil olarak, ekicinin eline, yıllık geçimini sağlıyacak bir gelirin geçmesi amaçlanır.

Tekelin çalışmalarında aksayan yönlerin başında, baş fiyat sorunu gelmektedir. Baş fiyat, en iyi tütüne verilen en yüsek fiyattır ve her yıl değişir. Ekspertiz işlerinin, tüccarın yaptığı ekspertiz işlerinden bir farkı yoktur. Tüccarda görülen aksaklıklar Tekelde de görülmektedir. Tekel eksperleri de ekiciye randımanı söylememekte, tüccarın ekiciyi sömürmesine göz yumulmaktadır.

PAZARLAMA

Pazarlama durumu, tüccar yararına düzenlenmiştir. Bu, ekicinin sesini duyuramadığı bir piyasa düzenidir. Tüccar ve Tekel, bu piyasanın tam bir "rekabet piyasası" olduğunu söylemektedirler. Oysa bu, bir "aksak rekabet" piyasası, bir "sömürülme" piyasasıdır. Piyasa, her yıl, açılması gereken zamandan iki - ikibuçuk ay sonra açılmaktadır. Bu, ekicinin durumunu sarsmaktadır. Sinirli bir bekleyiş başlamakta, ekicinin para durumu gündengüne kötüye gitmektedir. Bu dönemde karaborsa satışlar çoğalmakta, tefeciye başvurma artmaktadır. Tüccar yoğun bir çalışma gösterip, ekicinin elindeki tütünü kapatmaktadır. Ayrıca piyasa, her yıl, Bakanlığın, açılacağını ilân ettiği saatten birkaç saat geç açılmakta, bu durumdan tüccar yararlanmakta, iyi tütünleri, ilk furyada düşük fiyatla kapmaktadır. Piyasanın ikinci ve sonraki günleri, fiyatlar gittikçe düşmektedir. Tekel ve tüccarın iddialarına göre, bu piyasa düzeni içinde ekici, kendine en yüksek veren tüccarı seçebilmekte, tütününü ona satabilmektedir. Oysa uygulamada bu, görülmemektedir. Ekici, kendisine yüksek fiyat vermiş olan tacire, diğer tacirleri dolaştıktan sonra döndüğünde, ilk verilen fiyatın dörtte biri düşürülmektedir. Bir başka aldatmaca da şudur: Ekici, tüccarın verdiği 9 Tl.'nın baş fiyat olduğunu düşünmekte, daha yüksek fiyat bulacağını umarak Tekele gitmekte, oysa Tekelde tütününe 9 Tl.'nın altında fiyat verilmektedir. Bu durum, ekiciyi Tekelden kuşkulandırmakta, soğutmaktadır.

SUÇLU KİM?

Siyasî partilere, Bakanlıklara, Tekele ve tüccara göre, bundan tek suçlu, 3437 sayılı yasadır. Bu nedenle Hükümet, yeni bir tasarı hazırlamış, komisyondan geçirmiş ve Meclise getirmiştir. Bakanlıkça 11 kalemde özetlenmiş olan yenilikleri tek tek ele alıp yasayla karşılaştırdığımızda, bunların, eskinin değişik biçimde söylenmişinden ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır. Getirildiği söylenen ilk yenilik, tasarının, tütün ve Tekel konusunu iki ayrı başlık altında düzenlemesidir. Bunun bir yenilik olmadığı açıktır. Mevcut yasa, tütün ekimi yasak olan illeri saymaktadır. Tasarıda ise, ekim serbest olan iller sıralanmıştır. Milli tütün kongresi kurulması öngörülmektedir. Oysa yürürlükteki yasada bu komite öngörülmediği halde, 1957'de böyle bir komite kurulmuş ve 1963'e değin çalışmıştır. 1963 yılında komite, Maliye Bakanlığının gerekçe göstermeden verdiği bir kararla kapatılmıştır. Komitenin son toplantılarına, bu komitenin kurulmasını öneren Gümrük ve Tekel Bakanlığı katılmamıştır. Yüksek eksper okullarının açılacağı söylenmektedir. Oysa bugün eksperler dört yıllık enstitü eğitim ve öğretimden geçmekte, bir yıl uygulama yapmakta, bir yıl da eksper yardımcısı olarak çalışmakla toplam altı yıl öğretim - eğitim görmüş olmakta, en az, bir bölge tütünü üzerinde uzmanlaşmaktadırlar. Yeni yüksek okullar gereksizdir.

Tasarıya, ekicilerin tüccar tarafından sömürülmesini önleyici maddeler konuldu deniliyor. Oysa uygulamada, ekicinin belini büken alivre satışlar, devirli işlemler aynen vardır. Devir işlemi sınırlanmıştır. Oysa ekicileri asıl kötü duruma düşüren "avans", aynen kabul edilmiştir. Standartlaşmaya ve kalite kontroluna gidileceği öngörülmektedir. Oysa uygulanan yasa da, kalite kontrolunu ve -adını anmadan- standartlaşmayı kabul etmektedir. Tasarı, standartlaşmayı yalnız Türk tüccarının işlediği tütünler için kabul etmektedir. Yabancıların işliyecekleri tütünlerin Türk standartlarına uygun olma zorunluğu yoktur. Bu madde tamamen yabancı sermayeyi koruyan, bizim öz çıkarlarımıza aykırı bir maddedir.

Sadece iki yenilik sözkonusudur: Bakanlıklararası tütün komitesinin kurulması ve pazarlama sisteminde açık arttırma yolunun kullanılması... Pazarlama sisteminin değiştirilmesi olumlu bir tutumdur.

Sonuç olarak şunu söyliyebiliriz: suçlu, uygulanan yasa değil, onun uygulanması için çalışmayan iktidarlardır. Tasarının yasalaşıp uygulanması -eğer uygulanabilirse-, birkaç kapkaççı tüccarın piyasadan çekilmesinden başka yeni bir sonuç doğurmıyacaktır.

Oysa Anayasamızda, ekicinin haklarını koruyan hükümler vardır.

PARTİLERİN TUTUMU

Tütün, siyasal partiler için önemli bir konudur.

AP ve tütün: AP İktidarı, tütün konusunda yeni bir "Tütün ve tütün tekeli" tasarısı hazırlamış; bu tasarının ekicinin durumunu düzelteceğini, aksaklıkları gidereceğini ilân etmiştir. Oysa tasarının yenileştirici niteliği yoktur. Bunun dışında, bu tasarının Mart ayı içinde çıkarılacağı bildirildiği halde, İktidar, kendi çıkarına bakmış, Seçim Kanununun çıkmasına ağırlık vermiştir. Tasarının bu yıl çıkabileceği sanılmamaktadır. İktidar, piyasa açılırken, "iyi tütüne iyi para" ilkesinin uygulanacağını söylemiştir. Oysa uygulamada, bunun tam tersi bir politika güdülmüş, taban bölgesi tütünlerine iyi, kır tütünlerine kötü para verilmişir. Araştırma yaptığımız köyler, AP'ye oy vermiş köylerdir. Manisa'da 11 milletvekilinin 7'si AP'nindir. Bu ekicilerin oylarıyla iktidara gelen AP, onlara arkasını dönmüş, 91 tütün tacirinin çıkarını koruma yoluna gidilmiştir.

CHP ve tütün: CHP, tütünden elde edilen gelir, tütün konusunda açılan krediler ve vergilendirme ile ilgili bir Meclis araştırması açılmasını istemiş, fakat önergesi reddedilmiştir. Ancak, kötülüklerini sıraladığı tüccarın tütün içinde kalıp çalışmasını istemek suretiyle CHP de çelişkiye düşmüştür. Yalnızca durumu ortaya koymuş, başka birşey yapmamış, yeni getirilen tasarı hakkında da kesin bir açıklamada bulunmamıştır.

TİP ve tütün: TİP, CHP'nin Meclis araştırması istemini desteklemiş, olumlu oy kullanmış, ekicinin kötü durumunu ortaya koyan bir gensoru önergesi vermiştir. Fakat AP ve onun paralelindeki partilerin oylarıyla gensoru önergesi kabul edilmemiştir. TİP, tüccara ve onu tutan AP'ye karşı ekicinin yanında yerini almıştır. Ayrıca, AP'nin tasarısını da kabul etmemiş, yetersiz bulmuş, durumu değiştirmiyeceğini söylemiştir.

ÇÖZÜM YOLLARI

Bunları, geçici ve temel çözüm yolları diye sınıflandırabiliriz. Önemli olan, temelli çözüm yoludur. Geçici çözüm yolları, bugünkü durumu belki biraz önler ama, düzeltemez. Bu nedenle, sınırlandırma, kredi dağıtımı gibi konulara hiç değinmeden temel çözüm yollarını sayalım: a) Toprak reformu yapılmalıdır. b) Bankalar devletleştirilmelidir. c) Dış ticaret devletleştirilmelidir. d) Vergi reformu gerçekleştirilmelidir. e) Yabancı sermayeye dur demelidir.

sanat

tarihsel gelişim içinde halk tiyatrosu

özdemir nutku

Ülkemizde "halk tiyatrosu" deyimi, yozlaşan bir çok kavram gibi, genellikle toplumcu yönden hiçbir işlevi olmayan, derme çatma topluluklar tarafından kullanılır. Halkı güldürebilen ve bayağı espri yapmakta usta olan iki kişi birleşti mi bir topluluk kurulur ve buna da "halk tiyatrosu" denilir. Şanat ve görev açısından hiçbir ağırlık taşımayan bu tür topluluklar bir eğlence panayırı olarak halkın kahkahasını da, acısını da, parasını da sömürür. Bu sömürü sistemi ise çift yanlı işler: bunun görünen yanı, patronların para kazanma ereğinden başka hiçbir şey düşünmedikleri, görünmeyen yanı ise, yönetici sınıfların bu tür toplulukları besleyip halkı afyonlamağa götürdükleridir. Böylece halka yararlı olmak şöyle dursun, halkın beğenisi aşağılanır, bilinçlenmesi önlenir, tiyatro sanatına kastedilir.

Tiyatro, çoğunluğa yönelen bir sanat olduğu için aslında bir halk sanatıdır. Bir mutlu azınlığa değil, özellikleri yönünden halk çoğunluğuna yönelir ve halk yararına varolur. Başlangıcından bu yana, tiyatro belli bir zümreye değil, halk çoğunluğunu kuran binlerce seyirciye seslenmiştir. Antik Yunan tiyatrosu, bir anda onbeş bin kişiye yönelebilen, parasız olduğu için de herkesi çeken bir kültür eylemi olarak görülür. Platon, sanatı, dinin, ahlâkın ve siyasetin hizmetine vermiş, tiyatroyu halk yararına bir araç kabul etmiştir. Aristoteles ise, tiyatroda "ruhsal tedavi"nin özünü bulmuşur. Her iki düşünürün de tiyatro ile elde etmek istedikleri bazı noktalarda birbirinden ayrılsa da, sonuç olarak aynıdır; çünkü tiyatro halk yararına bir sanat dalı olarak kabul edilmiştir.

Daha eskiye gidip Mısır'daki "acı çekme oyunları"nı gözden geçirecek olursak tiyatro eyleminin aynı yolda halk çoğunluğunu kapsadığını izleriz. Hattâ bu eylem içinde, seyredenler de sıraları gelince oynanan oyuna katılarak tiyatronun kaynağındaki "birlikte katılma" özelliğini sürdürmüşlerdir. Bunun için de, tiyatro, kaynağında en geniş halk kitlesini bir arada toplayan bir sanat dalı olarak özellik kazanır. Öyleyse, "halk tiyatrosu" deyimi, bir açıdan gereksizdir; tiyatro zaten halk için ve halkın kendi varlığından yaratılmış bir sanattır.

"HALK"TAN "YIĞIN"A

Ne var ki, tarihsel gelişim içinde, toplum yapısında ortaya çıkan değişiklikler, toplumun aynası olan tiyatroyu da yakından etkilemiştir. Toplumda sürekli olarak değişmiş ve değişmekte olan öz her şeyi etkilediği gibi, tiyatronun değişmesini de getirmiştir. Örneğin, Antik Yunan demokrasisi ile ortaya çıkan halk kavramı, daha sonraları ortaya çıkan çeşitli baskı ortamları içinde kaybolmuş, halk yerini "yığın"a bırakmıştır. Tiyatro da halkın sanatı olmaktan çıkmış, yığınların dağınık bir ifade aracı durumuna gelmiştir. Bu dağınıklık tiyatroda parçalanmayı ortaya çıkartmış, feodal sistemde sarayla halk, burjuva yönetiminde aydınla halk, tüccarla köylü arasında parçalanmıştır. Tarihsel süreç içinde "halk tiyatrosu" deyimi yozlaşmağa başlamış ve kapitalist toplumlarda bu deyim para kazanmağı düşünen tüccarların sloganı durumuna sokulmuştur.

Hıristiyan dünya görüşü içinde, İsa'nın ve kutsal kitaptaki ermişlerin hayatı halk tiyatrosu olarak kabul edilmiş; kilisenin dogmatik öğretileri ile "moralite" oyunlarında allegorik figürlerle ahlâk ve din üzerinde durulmuştur. Kilise, halk üzerindeki baskısını arttırmak için tiyatroyu kendi yararına işleyen bir araç olarak kullanmıştır. Dinsel tiyatroyu halk arasında daha yaygın duruma getirebilmek için her kentin pazar yerinde, dekorlarını, oturma yerlerini kurmuş olan kilise, yayılmayı daha da arttırmak için arabalar üzerinde sahneler kurarak, kent kent dolaşıp dinsel hikâyeleri temsil etmiştir.

Rönesans ile birlikte hıristiyan dünya görüşü zayıflamağa, onun yerine bireyci dünya görüşü güçlenmeğe başlamıştır. Rönesans kültürünün bütününde olduğu gibi felsefesinde de kişinin kendini her türlü bağımlılıktan kurtarıp yalnızca kendine dayanıp kendini bulma eğilimi tiyatronun yön değiştirmesinde büyük rol oynamıştır. Hukukun din dogmalarından ayrılıp doğrudan doğruya devlet kavramına bağlanması gibi, toplum içinde yapı değişikliğinin de halk tiyatrosunun özünü değiştirdiği görülür. O zamana dek birbirinden ayrı yaşıyan soylu sınıf ile ticaretle uğraşan orta sınıf birbirinden kopmuş durumdayken, orta sınıfın kültür açısından kendini eğitmesi ve soylular üzerinde ekonomik üstünlük sağlaması ticaretle uğraşan orta sınıfın beğenisini sanat üzerinde de etkin kılmağa başladı. Rönesans'ta aklın ön plâna geçmesi ve bilimsel bulgularla, dogmatik "Ptoleme" sisteminin yanlışlığını ortaya koyma gibi, kültürel gelişmeler aydınların yoğun bir bireyciliğe yönelmesine sebep oldu. Rönesans'taki iki önemli özellik, bireyci tutum ile ticaretle uğraşan burjuva beğenisinin sanatı etkilemesi yeni türde bir tiyatroyu ortaya çıkarttı. Kiliseden bağlarını koparan ve lâik bir anlayışla gelişen bu tiyatro o zamanın halk çoğunluğuna yönelebildiği için de halk tiyatrosu adını aldı. Bireyci anlayışın etkisiyle bu tiyatroda önce toplum içinde çok görülen birey örnekleri yer aldı. 16. yüz yılın ilk yarısında Angelo Beolco adlı bir oyuncu, "Ruzzante" sahne adıyla Padua'lı bir geveze köy-

lü tipini canlandırdı. Daha sonra Andrea Calmo adında bir sanatçı da Venedikli bir tüccar tipini işledi ve tanındı. Böylece önce tek tek sahne üzerinde gösterilen bu birey kalıpları yanyana getirilince doğmacaya dayanan İtalyan Halk tiyatrosu, Commedia dell'Arte varoldu. Uzun bir süre halk üzerinde etkin olan, Fransız, İngiliz, Avusturya, İspanyol halk tiyatrolarına etki eden bu halk çoğunluğunu kapsayan tiyatro Shakespeare, Moliere ve Lope de Vega gibi yazarlara ışık tuttu.

HALKTAN KOPAN TİYATRO

Ancak ilk başlarda gerçekten o çağdaki halka yönelebilen bu tiyatro, ekonomik üstünlüğü ve baskıyı elinde tutan burjuvanın etkisiyle, kılık değiştirmeye ve yavaş yavaş evrensel konulardan çok burjuvanın günlük yaşantısını, yine burjuva zevkiyle konu etmeğe başladı. Hele 1789'da Fransa'daki burjuva ayaklanması başarılı olunca, bu ortamın yarattığı hava tiyatro eyleminde de iyice kendini hissettirdi. Burjuva beğenisinin temsilcileri olan Fransız Pixerecourt, Scribe, Sardou, Augier; Alman Kotzebue; Avusturyalı Raimund, Nestroy 1789 ayaklanmasıyla rayına oturan burjuva ahlâkının başarılı temsilcileri oldular. Bu tür tiyatro ise, burjuvanın etkin olduğu bir toplumda halk tiyatrosu adıyla değerlendirildi. Oysa bu tür tiyatro daha çok kentlerde oturan ve ekonomik baskıyı elde tutan orta sınıfın eğlence aracından başka bir şey değildi.

1789 ayaklanması sırasında kendini iyice hissetirmeğe başlıyan Romantizm, her yerde burjuvanın etkin olduğu düzene, iş hayatı ve kazancın bayağılığına karşı olan bir başkaldırmadır. Bu akım başlangıçta soyluların klasisizmine, kural ve ölçülerine karşı durdu. Ancak Romantizm yalnızca klasisizme değil, Rönesans eğilimine de karşıydı. Bu akım, kapitalist düzen içinde, bireyin toplum karşısında yapayalnız kaldığını vurguluyordu. Bu akım içinde tiyatroda halka yönelen konular, bu düzene karşı ayaklanmış, yine romantik bir özgürlük anlayışıyle, zengin tüccara, soylulara ve klâsik davranışlara karşı savaşan kahramanları idealleştiriyordu. Halk tiyatrosu bu idealleştirilmiş kahramanların yanısıra, iş hayatından tiksinen Romantik yazarlarla masal dünyasına da kaçıyordu. Ayrıca, Kant'ın idealist felsefesi ile Schopenhauer'in mistik öğretilerinin tiyatroya etkisi oldu. Nitekim, Kant'ın "sanat sanat içindir" sözü de burjuva sınıfının kaba yararcılığına, ticaret dolaplarına bir karşı durmaydı. Ne var ki, burjuva, kendine karşı çıkan bu sözü, kendi yararına kullandı ve sanat yalnızca onu satın alabilen tüccarın malı durumuna geldi.

HALKA DÖNEN TİYATRO

19. yüzyıl, başka alanlarda olduğu gibi, tiyatronun yönelişi açısından da bir dönüm noktasıdır. Önce Comte'un posivitismi, bilimin deneylere dayanılarak geliştirilmesi, sınıf çatışmasının büyümesi, Marx ve Engels'in kuralcı olmayan görüş açısı tiyatroyu yakından etkilemiştir. Böylece, bu yüzyılda bireyci dünyagörüşü yerini Marxist dünyagörüşüne bıraktı. Bu yeni dünyagörüşü çağdaş koşullara uygun, pratik ve çağdaş insanın sorunlarını çözebilecek nitelikteydi. Endüstrinin gelişmesi ile emekçi sınıfın burjuva karşısında gittikçe büyüyen bir güç durumuna gelmesi, hayatın aynası olan ve gelişim devinimini zaten kendi kaynağında besliyen tiyatronun, işçinin, köylünün ve her türlü emekçinin yanında yer almasını sağladı. Böylece, içinde yaşadığımız çağın halk tiyatrosu Marxist dünyagörüşü ile Antik Yunan Tiyatrosu'nda izlediğimiz çoğunluğa, devleti besliyen emekçilere yönelen ileri bir eylem oldu. Bu çağ içinde, mümkün olan her toplumsal sorundan kaçan ve halk çoğunluğuna yönelemediği için tutmak zorunda olduğu burjuvadan kopamayan tiyatro halk tiyatrosu değil, halkın karşısında olan tiyatrodur.

TÜRK TİYATROSUNA GELİNCE..

Öbür yanda, tarihsel gelişimi içinde Türk tiyatrosuna kısaca bir göz atmak yararlı olur. Tiyatro metninden önce tiyatro oyuncusuna sahip olan Türklerin halk tiyatrosu, dinin etkisi dışında kalmış lâik bir tiyatrodur. Bugün belgelere dayanarak ne kadar geriye gidersek gidelim, Batı etkisi altında gelişmiş olan metinli tiyatrodan önce, bize özgü bir doğmaca tiyatronun varlığını görürüz. Önceleri sarayın düzenlediği sünnet düğünlerinde, evlenme törenlerinde, ramazanda, esnaf loncaları tarafından hazırlanan kol oyunları, bir süre sonra Orta Oyunu dediğimiz doğmaca türe dönüşmüştür.

Orta Oyunu, geleneksel gölge oyunumuz Karagöz gibi, toplumumuzu eleştirmiş, ülkenin siyasal tutumunu ve siyaset alanında görülen yöneticileri taşlamıştır. Böylesine bir politik tiyatro yalnızca bize özgüdür. Gerek oyun tekniği, gerek konuları işleyişi ve gerekse halk çoğunluğuna yönelişi açısından geleneksel Türk tiyatrosu, kendi halk tiyatromuzu yeniden ve bugünkü koşullara uygun olarak kurmamıza yarıyacak en önemli kaynaktır.

Bugün için, ortaya çıkartmak zorunda olduğumuz halk tiyatrosu, geleneksel göstermeci tiyatro tekniğimiz ve üslûbumuz ile çağdaş dünyagörüşünü başarılı bir senteze götürebilen tiyatro olacaktır. Doğu tiyatrosu niteliklerini taşımakla birlikte, Doğu tiyatrosundan da ayrılan ve Batı tiyatrosundan çok değişik bir yönelişe sahip olan geleneksel Türk tiyatrosunu inceliyerek bugünün halk çoğunluğuna yönelecek tiyatronun temel taşlarını bulmamız gerekmektedir. Türk halk tiyatrosu aktarmacılık ya da yabancı özellikleri olan tiyatroların bir asalağı olarak varedilemez. Ancak şurasını da tekrar edelim: bugün bir senteze varmadan, yâni geleneksel Türk tiyatrosunu bugünün görüş açısı ve tekniği ile kaynaştırmadan ulusal anlamda bir halk tiyatrosu da elde edilemez.

Çağdaş sanatın, dolayısı ile tiyatronun ana görevi, bugünün sorunlarıyle milyonlarca insanın yaşayışına katılmaktır. Gerçek halk tiyatrosu, somut bir tehlike olarak beliren birtakım budalaca filimlere, resimli romanlara, kafa tembelliğine, sapıklığa ve suç işlemeğe iten belli beyin yıkama endüstrisine karşı direnen, bu korkunç tehlikeye karşı savaş açan bir sanat eylemidir.

Yeni bir düzende halk tiyatrosunu yürütürken ağırbaşlı sanatın can sıkıcılık, güldürmenin de budalalık anlamına gelmediğini baştan kabul etmek gerekir. Seslendiği halkı küçümsiyen sanatçılar ağırbaşlılığı can sıkıcılığa, güldürmeyi de safsata ve budalalığa götüren kimselerdir. Ancak bugünün sorunlarıyla görevini yerine getiren bir halk tiyatrosu, ahlâk kaygısı olmadan da etkili olamaz. Aynı şekilde, sanatı propaganda aşamasına indirgemek gibi bir kolaylığa kaçmaksa halk tiyatrosunun ereği ile ters orantılıdır.

dan dan da dan dan - belki vardır anlayan

Halk Oyuncuları Topluluğu, Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanununa dayanarak tiyatro mühürleyecek kadar işbilir valilerin artık ülkemizde kalmadığı ümidiyle ve Danıştay'ın izniyle 22 eylülde Levent Sinemasında sezonu açtı ve yine davul başladı anlayana çalmaya...

Aydın Engin'in "Devri Süleyman" adlı müzikli politik taşlamasıyla perdelerini açan Halk Oyuncuları İstanbul Bölgesi, 3 ekime kadar Levent'te kalacak, daha sonra 5-6-7-8 ekim tarihlerinde İzmit - Adapazarı - Gölcük - Bursa'da kısa bir turne yaptıktan sonra, 10 ekimden itibaren Aksaray Küçük Opera Tiyatrosunda devamlı temsiller verecektir.

Ankara'da ise, Yenişehir Necatibey caddesindeki eski Büyük Meydan Sahnesi artık, Halk Oyuncuları sahnesi olmuştur. Halk Oyuncuları Ankara Bölgesi, 15 ekimde, Yaşar Kemal'in "Teneke" piyesi ile perdelerini açacaktır.

Yazar, dekoratör, rejisör, dramaturg, teknisyen, ışıkçı, muhasebeci, müdür, sekreter ve oyuncuları ile otuzüç kişi olan Halk Oyuncuları, şimdiden, kendi yağı ile kavrulan bir topluluk olma yolundadır.

nâzım hikmet'in oyunlarında dramatik yapı

zühtü bayar

II

Nâzım Hikmet'in hemen bütün oyunlarında dramatik öz kendini **toplumsal olana** bağlı olarak dışlaştırır. Ama **toplumsal**'ın **toplumcu** yorumlarını **Yusuf İle Menofis, Ferhad İle Şirin, Kafatası** gibi belli birkaç oyununda yapar. Bu oyunlarda dramatik öz; değişmesi gereken bir dünyanın bozuk yönleri üstünde kendini dışlaştırır. Bireyin dramatiği ile toplumun dramatiğini ilişkileriyle birlikte birarada verir bu oyunlarında Nâzım Hikmet... Bu bakımdan **Yusuf İle Menofis, Ferhad İle Şirin** ve **Kafatası** dramatik özleri güçlü, dramatik çatıları sağlam oyunlardır. Nâzım Hikmet, oyunlarında duygusal eylemle düşünsel eylemi dengeli bir biçimde kullanır. Bu ikisini diyalektik bir karşıtlık ve birliktelik olarak yorumlar. **Brecht** gibi düşünsel eylemi önplâna almaktan kaçınır.

Nâzım Hikmet'in dram tekniğini anlayabilmek için iki oyununun çözümleme ve yorum denemesine girişeceğim. Bu iki oyun, **Kafatası** ve **Ferhad İle Şirin** olacak. Bu oyunları şu nedenler yüzünden geçtim: her iki oyun da Nâzım Hikmet'in en başarılı yapıtları arasındadır. **Kafatası** 1932'de ilk kez yansılanmış, **Ferhad İle Şirin** ise bu oyunun yansılanmasından yirmiüç yıl sonra, ozan Bursa Hapishanesinde iken yazılmıştır (İlk yansılaması 1952'lerden sonraya raslar). Çözümlemelerimde tiyatro adamı **Samuel Selden**'in önerdiği yöntemi kullanmak istiyorum. Bu yöntem, oyunun özünü daha derli toplu ortaya koymaya elverdikten başka, geniş açılı bir yorumu da kolaylaştırıyor. Temrin yöntemlerini **Özdemir Nutku**'nun "Oyun Yazarı" adlı kitabından aldım. **Samuel Selden** çözümleme ve yorumu "Iron Check List" ve "Golden Check List" adlarını verdiği iki aşamada yapıyor. Ben de aynı aşamaları kullanacak, fakat kaba şematik durumu ortadan kaldırmaya çalışacağım:

kafatası

(Oyun 3 Perde)

"Iron Check List" (Bölümleme)

Birinci Perde

SERİM (Exposition)

Dr. Dalbanezo, veremi kökten tedavi edecek bir serum bulmak üzeredir. Çalışmalarının sonucundan pek emin olan doktor, hasta olan kızı üstünde deneylerini sürdürür. Ne var ki, **Dalbanezo** kapitalizmin son aşamasına gelmiş olan bir toplumda yaşamaktadır. Yetişmesi, doktor olması herşeyin bir metâ gibi alınıp satıldığı bir toplumun koşulları içinde olduktan başka, araştırmalarını da bu koşullar altında sürdürmek zorundadır.

DÜĞÜM (Katastrof)

Hastalığı eski yollardan; uzun ve pahalı sanatoryumlarda tedavi ilkesine göre yatırım yapmış olan ülke tröstleri derhal harekete geçerler. Gizli yollardan engellemelere girişirler. Bu arada doktordan yararlanmak isteyen tröstler arasında amansız bir rekabet de başlamıştır. Tröstler birbirlerine şantajlar yapar ve sonunda anlaşırlar. **Dalbanezo**'ya çalışma olanakları (para, lâboratuvar v.s.) verilerek ıssız bir yerde çalışması sağlanır. Böylece, doktor, çevresinden uzaklaştırılarak tecrid edilir. Doktor, verem basili üzerinde çalışacağını sanmaktadır. Oysa imzaladığı anlaşmaya göre baytarlık yapması gerekmektedir.

ÇATIŞMA

Doktor, anlaşmanın esasını öğrenir. Herşeyden vazgeçmiştir. Ama verem olan kızını kendi serumu ile kurtarmak ister. Doktoru kontrolle görevli olan tröstlerin sekreteri, serum şişesini kırarak buna engel olur. Olaydan sonra **Dalbanezo** direnir.

DORUK NOKTA

Dalbanezo'nun kızı ölür.

BİTİM

Basın tröstleri anlaşmaya uymayıp, kızını tedavi etmeye kalkan ve bu yüzden hapis yatan doktora karşı saldırıya geçerler. Amaçları, doktor serumu açıklamadan onu mahvedip, büsbütün yıkmaktır. Basın, halkı işleyerek, **Dalbanezo**'yu bir şarlatan ve bir deli olarak ilân eder. Nihayet bir çadıra kapatılarak halka para karşılığında seyrettirilir. **Dalbanezo,** olan bitenlere dayanamıyarak ölür.

"Golden Check List"

TEMA

I. Bir bütünlük içinde mi?

Oyun toplumbilimsel ve ruhbilimsel temalar ve olayların dengeli işlenişi ile bir bütünlük kazanmış görünüyor. Yazarın demeci; sınıflara bölünmüş bir toplumdaki insanların alınyazısı bu bütünlük içinde anlamlı ve anlaşılabilir. Yazarın Epik Tiyatroyu anımsatan ufak biçim denemesi, özde dramatik olan bu oyunu böler gibi görünüyorsa da, olayların yoğunluğu bu pürüzü ortadan kaldırıyor.

II. Seyirci için inandırıcı mı?

Nâzım Hikmet'in tutkun bulunduğu abartma işlemi yüzünden bu soruya yanıt verebilmek güçleşiyor. Bunun dışında, kişiler ve olaylar dengeli. Karakterler ve tipler kimi yerlerde keskin çizgilerden kurtularak inandırıcı oluyor.

III. Konuşmalar - Aksiyon birbiriyle uyum içinde mi?

Kafatası, konuşmalara olduğu kadar aksiyona da yaslanan bir oyun. İlerlemesi her ikisinden de yararlanmak yoluyla oluyor. Yazar bu yüzden diyalog - aksiyon uyumunu kolaylıkla sağlamış.

DÜŞÜNCE

I. Açık mı?

Pek karışık gibi gelen bir takım toplumsal ve bireysel sorunlar ve bunların sıkı ilişkileri kaba bir vulgarizasyona düşmeden yalınlaştırılmış. Her çeşit seyirci anlıyabilir.

II. Önemli mi?

Getirdiği düzen eleştirisiyle son derece önemli bir oyun.

III. İlgi çekici mi?

Ekonomi çarkının toplumsal yaşayış üstündeki etkilerini açıklamak, kişiyi böyle bir düzende robot durumuna düşüren toplumsal düzeni eleştirmek ve bu düzen içinde bireyin umutsuzluğunu anlatmak gibi bakımlardan hayli ilginç. Kişilerin ruhsal çözümlemeleri de ilginin artmasını sağlıyabiliyor.

SÜRÜKLEME

I. Etkin mi?

Eylemin dinamikliği etkinliği sağlıyor. Eylemin zayıfladığı pek az yerde de diyaloglar ödevlerini görüyorlar.

II. Dramatik mi?

Dramatik malzeme çok iyi istif edilmiş. Bütünlüğü bozan, fazla olan şey yok.

ferhad ile şirin

(Piyes, 3 Perde)

I. Perde

SERİM

Arzen sultanı **Mehmene Banu**'nun kızkardeşi **Şirin** onulmaz bir hastalığa tutulur. Devamlı komada yatmakta ve hekimler, müneccimler çaresiz kalmaktadırlar. Durum bütün ülkeye duyurulur. Yabancı bir adam bu işin çaresini açıklar. Ecenin ölümden kurtulması için **Mehmene Banu'**-nun o dillere destan güzelliğini feda etmesi gerekmektedir. **Mehmene Banu**'ya âşık olan vezir bu düşünceye karşı çıkar. Kardeşi Şirin'i çok seven sultan, veziri dinlemez, yabancının koşullarını kabullenir. Değişim olur ve ece sağlığına kavuşur. Mehmene Banu birdenbire bütün güzelliğini yitirmiş ve çirkinleşmiştir.

DÜĞÜM

Mehmene Banu, Şirin için bir köşk yaptırmaktadır. Köşkü, süslemeleri yapıldığı sırada gezmeye gelen Mehmene Banu ve Şirin, orda Nakkaş Ferhad ustayı görür ve aynı anda ikisi de âşık olurlar. Ferhad saygıyla başını eğdiğinden onları görmez. Daha sonra köşkte **Şirin**'i yalnız gören **Ferhad** da ona sevdalanır. Ne var ki, **Ferhad** ile **Şirin** arasında aşılmaz sınıf farkları vardır. Ferhad, sanatçı bir halk çocuğudur. Şirin ise ülkenin ecesi, bir saraylı...

ÇATIŞMA

II. Perde

Çaresizlik içinde kıvranan sevdalılar, saraydan gizlice kaçarken yakalanırlar. **Mehmene Banu** ikisini de yargılar. **Şirin**'i affeder. **Ferhad**'a da eğer Demirdağını delip, susuzluktan ve hastalıktan kırılan kenti kurtarırsa **Şirin**'le birleşmelerine izin vereceğini söyler.

DORUK

Ferhad olanaksız olan bu koşulu derhal kabul eder.

BİTİM

Ferhad kente su yolu açmak ve **Şirin**'e kavuşmak için gürzle Demirdağı'nı delmeye koyulur. On ya da yirmi yıl sürecek bir iştir bu. Belki de ömrü yetmeyecektir... Ama **Ferhad** sevdasının gücüyle umutludur. Aradan zaman geçtikçe **Ferhad**'ın Şirin'e olan sevgisi, yaptığı işle karışır. Şirin'e karşı duyulan sevgi, halk sevgisi ile birleşir. Sevgiliye kavuşma ülküsü, kente su getirme tutkusuna dönüşür. **Mehmene Banu, Ferhad**'ın umutsuz çırpınışlarını görerek koşulunu geri alır. Ama **Ferhad**, bu yeni ülküsüyle esrik, işine devam eder. Perde kapanırken **Ferhad**'ın dağı delen gürzünün sesi işitilir.

Golden Check List

TEMA

I. Bir bütünlük içinde mi?

Oyun, yan-temlerin ve yan-olayların da dengeli işlenişi ile tam bir bütünlüğe varıyor. Aksıyan ve artan bir yön yok. Ferhad'ın eylemi ülküleştirilmiş olmasına karşın anlaşılır bir biçimde.

II. Seyirci için inandırıcı mı?

Ferhad İle Şirin'in öyküsü, bilinen halk masalından alınmış... Kaba bir biçimcilik anlayışı içinde inandırıcı olmayabilir. Folklorik ögelerin bile gerçekçi bir işleniş yöntemi olduğunu bu oyundan sezmek kolaydır.

III. Konuşmalar - Aksiyon birbiriyle uyum içinde mi?

Oyunun eylemi daha çok şiirsel konuşmalara dayanır. Yazar, bu oyununda diyalog'un olanaklarını zorlar. Konuşmalar aksiyonu destekler ve geliştirir bir biçimdedir.

DÜŞÜNCE

I. Açık mı?

Konu bir halk masalı olması dolayısı ile oldukça açık. Ama oyunun tezi her çeşit seyirci için açık anlamlı olmayabilir.

II. Önemli mi?

İnsanın toplumsal ve bireysel bir varlık olarak duyguda ve düşüncede bir bütünselliğe varması sürecini işlemesi bakımından önemli. Ayrıca folklorik bir konuyu da tiyatroya getirmiş olması, v.b. nedenlerden de önemli sayılabilir.

III. İlgi çekici mi?

Olaylar ve kişilerin davranışları ilgiyi sürdürüyor. Yazarın yorumu ayrıca ilgi çekici...

SÜRÜKLEME

I. Etkin mi?

Oyunun kendine özgü şiirli dili, konunun bilinirliğine karşın etkili oluyor.

II. Dramatik mi?

Yazar, masala kendinden çok şeyler katarak özü dramatize ediyor.

resim üstüne alıştırmalar

kaya özsezgin

1

Resim yapmak, belirli bir "davranış"ı, belirli bir sezinlemeyi yansıtmak, kendine özgü bir deyişi biçimlendirmek olduğuna göre, bu biçimlendirmeyi etkileyen birtakım etkinlikleri de birlikte getiriyor demektir. Ressamın da, öbür sanat adamları gibi bir dünya görüşü, olaylar ve insanlar karşısında, o olaylara ve insanlara yönelen düşünceleri vardır, hiç kuşku yok. Resmine bu etkinliği getirirken, sanatıyla dünya görüşünü de bağdaştırmak, sanatına özgü bir nitelik içine almak zorundadır. Çoğu zaman bu, kendiliğinden, yaratma eyleminin içgüdüsel niteliğiyle belirir, asıl görünümünü kazanır. Ne var ki, bu görünüm, gene de açık, hele apaçık değildir. İşte bu özelliktir ki, ressamın eserine ileri - geri yakıştırmalar yapılmasına, giderek yanlış yorumların doğmasına yol açar. Şairin, hikâyeci ve romancının elindeki sözcüklerle ressamın elindeki biçim ve renklerin, birer "araç" olarak ayni düzeyde tartılmasından doğuyor bu yanlışlık. Oysa ikincisinin deyimleme ve anlatma gücü, birincisinden çok daha dolaylıdır. Bu dolaylıksa, doğrudan doğruya plâstik niteliklerinden ötürüdür, yalnızca o nitelikleri vurgular. Resim sanatını, bu asıl niteliklerinden ayırarak, sözcüklerin edebiyatta yaptığı görevle oranlamak ve ölçmek, en az, sanatçının kişiliğini, plâstik yaratma ve biçimleme gücünü hesaba katmamak olur. Sanat, başlangıcından bugüne kadar birşeyler söylemiş, birşeyler söylemeye yönelmiştir. Bunun tersi zaten düşünülemez. Ne var ki, söylediği şeyleri, belirli bir plâstik özelliğin sınırları içinde sunmayan sanatçı da yoktur. Gerçek sanatçı, bu yolda çelişkiye düşmeyen sanatçı olmuştur her zaman. Doğrudan doğruya görüntü adına, kişisel olmayan görüntü adına girişilen çabalar, bir yerde o görüntünün ya da o görüntünün aracılık yaptığı düşünsel niteliğin yozlaştırılması sonucunu ister istemez doğuruyor. Oysa verilmek isteneni, sanatsal karakteri içinde sunmaktır önemli olan. Gerçek sanatın geleceğe dönük, fütürist niteliği de bundan ötürüdür.

2

Bundan birkaç yıl önce yazdığım yazılarda, sanatçının, doğaya alıcı gözle bakmasını savunmuştum. Geleneksel sanatımız açısından bakınca, bu zorunluk daha bir gerçeklik kazanıyor. Sanatın temelinde kaçınılmaz bir biçimde yer alan soyutlamayı kötüye kullanarak, resmi soyut çıkmazlara sokmanın, "avant - garde" olacağım diye, kişiliğe sindirilmemiş birtakım temelsiz deneylere girişmenin yersizliği, gereksizliği, bu yolu denemiş sanatçıların umutsuz eylemlerinde daha da beliriyor. O sanatçıların birkaçı bu umutsuzluğu gerçekten kavrayıp kendilerine yeni olanaklar arama yolunu seçtiler. Yeniden doğaya dönüşün olumlu bir belirtisiydi bu.

Resimdeki öznellik, doğadaki nesnelliğin yorumunu içerir her zaman. Sanatçıya kişilik kazandıran, onu öbür sanatçılardan ayıran, kendine özgü yapan da, bu yorumun kendisidir. Bu yorum, doğa ile bir duyarlık çizgisinde birleşir. Sanatçı, bu duyarlık çizgisini yakaladığı ölçüde başarılı ya da başarısızdır. Doğaya bağlılığı da, gene duyarlığın gerektirdiği orandadır. Resimdeki biçimlerle doğadaki biçimler arasında her zaman bir ayrım bulunması, resim biçimlerinin sanatsal yönden bir kişilik taşıması, bunu yansıtması, ressamca davranışın kaçınılmaz belirtisidir. Asıl sorun, bu ressamca davranışı, sağlam bir sanat görüşüyle birleştirmektir.

karadeniz

a - yürüyün :

k a r a d e n i z'e yürüyün
güneşlerin bir geyik olduğu
ve ırmakların şafakla aktığı
k a r a d e n i z'e yürüyün

kanat alın o güzelim sabahlara
kurşuna verin bütün geceleri
ve alıcı kuşlar gibi upuzun
pir sultan abdal'ın otağından
anadolu'ya savrulun

ve bir kuvayı milliye akşamı
bağdaşkurun doğu odalarına
yoksulluğun elbistan olduğu
doğu odalarının doğu yüzlerinde
gündeme alın maraş şehrini

yürüyün :

k a r a d e n i z'e yürüyün
çok yorgun uzun bir güzde
çetecilerle üslenmiş eylüllerle
k a r a d e n i z'e yürüyün

yürürlüğe girsin büyük savaş
her savaş bir urfa'dır çünkü
ya da tüylenen bir ikindidir
bağdaşkurup nice dağlara
çağın türküsünü sürdüren

güneş sarıkamış'a benzer biraz
salt en uzun yerinde barışın
belki de 1945 ağustosunda
hüznünü taşır sabah akşam
hititli bir uzun askerin

yürüyün :

k a r a d e n i z'e yürüyün
bohçanızda devrim bulutları
ve al bir ses dudaklarınızda
k a r a d e n i z'e yürüyün

sonra van'ca konuşun mardin'ce
durup ortasında bir gecenin
özgürlük türkülerini kuşanın
yedinci sürgünlük yılınızda
oturup şafağına bir ırgatın

hep uzanır bu yalınca atlar
alnı sakar ince bir şubattan
ya da alaboz nice sekilerden
bölerek korkunun o varto'sunu
ayağı sekil bir geyikle

abdülkadir bulut

çiçek çarpması

Dar ve uzun
anlatılmıyor darlıklarda
dara düşen.
Biri çıkıp engelliyor
gübreliyor mayını bir ucundan

Eskimiş urbaların ipliği
dinamitlerde fitil.
Toprak oyan
oyuğu TNT'leyen
istihkâmlar geçiyor
darlığın eteklerinden
ve yamaçlarından çeteciler
sarıp sarmalayıp ölümü darlıklardan
darlıklara indiriyorlar
geçerek gencecik ölenlerden

Yüzümüz terleyen güneş taslağı
tedirgin ve sinirliyiz.
Nem kapan bir yanımız var
olur olmaz şeylerden
kıl aldırmaz olduk burnumuzdan
oysa daha ülkemize yayılmadı
çiçek çocukları
ve hipileri çalkalanan batının

Parmağımı bastığım yer Vietnam
hayır aldanmıyorum
Fransa değil, Almanya değil Vietnam.
Atlası açıyorum
gazeteleri açıyorum
bir çiçeği açıyorum
bahçelerden hızla geçen
bir sese dur diyorum
duruyor
çiçekliyor ağzımın kıyısında soluğum

Yollar tutulmuş
arabalar ters dönmüş
sökük kaldırım taşları
sökük anaların akşamdan diktiği gömlek.

Ey sabrın sabırsızlığı
ey düztabanlığı pabuçsuz ayakların
darlığın darlığımıza çapraz düşüyor
tez düşüyor horozu tüfeklerin.
Günler günlere yaslanıp gidiyor
yastıklar konuyor arkamıza gezmelerde
sigaramızı sigarasından yakıyoruz
bir eski oymak beyinin

Dar ama gelip geçiyor
azgelişmiş ülkelerden
çokgelişmişliğin arabaları
ve atları beylerbeyinin
durup durup kişniyor
büyüyor bir ucundan
kokuşmaya başlıyor
kirlendikçe sargı

Çünkü dardı zaman
seçimlere giriyorduk
girer gibi bir hüznün kapısından.
Yol kıyılarında
gözü açılmamış köpek enikleri
ve öküzleri karasabanın
uyuyorlardı.
Hadi silkinin azıcık
hadi uyanın.
Enik büyüsün
ekmeği bellesin
suyu bellesin,
öküz uyansın
görsün karasabanı
karasabanı tutan elleri görsün
göğü görsün gök desin
suyu görsün su desin
otu itsin

arpayı gel gel eylesin
bilincine varsın başkaldırmanın

Hüznün durağına güvercinler iniyor
güvercinler kalkıyor aklımızın saçağından
ne mi istiyoruz, neden mi suskumuzun korkunçluğu
hergün bir galeri çöküyor
bir yerlerimiz eksiliyor gıdasızlıktan
Boğazımızda bir yumru
geçimiyor ne kadar yutkunsak
önce çocuklar
önce onlar doymalı
büyümeli
bilincine varmalı
bunca darlığın

Başkaldırmak kurulu bir düzene
bozuksa düzen
evet.
Olanla yetinmek çağımıza aykırı
daha iyiye daha güzele
merdiven dayayıp tırmanmalı

Dar geçitlerden
geçerken duyulan korku
çığıdır ekşiyen dalgınlığın.
Sürgün sürer geciktirir ölümü
dolar boşalır avluları kışlaların.
Kalkık kaput yakalarından işliyor soğuk
katır katıra yük yüke yüklü
gecikmeler gecikmelere
dalgınlıklar dalgınlıklara bağlı
bir köprü unutuldu gerilerde
atılması gerekti atılmadı
bir tüfek karıncalandı
ayazında gecenin

İyidir
bir yerlerde çiçeklenmesi kelimelerin

ruşen hakkı

3

Resim eleştirisinde üslûba yönelmeyen, üslûbu yargılamayan yöntemler, giderek eleştiride kalıpçılık çıkmazına düşüyor. Oysa eseri ve kişiliği bütünüyle kavrayıp yansıtabilmek, üslûbu önemli bir öğe saymak, bu açıdan değerlendirmekle mümkündür ancak. Konuyu üslûptan ayıran bir değerlendirme yöntemi, eseri bütünüyle kavramaktan uzak kalmıştır her zaman. Dergi ve gazetelerde zaman zaman görülen bu türlü eleştirilerin tek yanlılığı, daha ilk bakışta görülür. Üstelik o eleştirileri kaleme alanlar, belirli bir sorumluluğu yüklenmekten çok, uzaktan ilgilenilmiş düşünceleri, kaba bir biçimde öne sürmek amacını güderler hemen her zaman. Resim eleştirisinin, ilerde başvurulacak bir kaynak niteliğini taşıması, bu tutarsız eğilimden kurtulmasına, eleştirel olanakları sağlam bir temel üzerine oturtmasına bağlıdır.

4

Resmi sevmenin, gerçek resme ısınmanın en kestirme yolu, çok sayıda, gerektiği kadar çok sayıda resim "seyretmek"tir. Bu gerçekleştiği anda, seyircinin bakış biçimi de, zorunlu bir evrim geçirmiş, resmin yüzyüze gelmesi gereken yönüyle karşılaşmış demektir. Modern sanatın ne menem bir şey olduğu konusunda ayaküstü birkaç açıklayıcı söz dinlemek, ya da bu konuda birkaç kitap karıştırmakla deney sahibi olacaklarını umanların düştükleri yanılgı da burada başlıyor zaten. Deney sahibi olması gereken, kafadan çok belki de "göz"dür. Gelişmemiş bir "göz"ün gelişmiş bir kafayla işbirliği yapacağı düşünülemez. Bu gerçeği kavrayamıyan safdil seyircileri sergi salonlarında görmek, izlemek her zaman mümkündür. Bu gibiler, yeni sanatın bütününü "modern" kavramıyla karşılayarak, resmi anlamanın, ondan zevk almanın anahtarını elde ettiklerini sanırlar. Gerçek hiç de öyle değildir. Kişinin yaşamına karışmamış kurgusal bir deneyin olumlu sonuç vereceği umulmamalıdır. Bizim halkımızın yaşamına da bu yüzden karışmamıştır resim. Ama, başka halklardan daha fazla eğilimlidir biçime ve renge. Bu eğilimdeki "göz"ü eğitmek, sanata alıştırmak, ondan zevk alır duruma getirmek daha kolay olsa gerek.

nasıl yazıyorlar

düzenliyen: ahmet köklügiller

demir - taş ceyhun

Aslında, "nasıl yazıyorum?" un açıklamasına girmeden, "niçin yazıyorum?" sorusunu yanıtlamak gerekmiş gibime geliyor. Çünkü, bence "nasıl" yazmak bir şekil meselesidir ve "niçin" yazmanın sınırlaması içindedir. Yani yazar, "nasıl" yazma seçmesinde hiç bir zaman özgür değildir. Yazarın özgür olmadığı bir seçme işinde, keyfî bir davranışla konuşması da, en azından yazarlık ahlâkına aykırı düşecektir. Öyleyse, "niçin" yazdığının hesabını veremeyen, yani davranışını plânlayamayan bir yazardan, "nasıl" yazdığını sormak, bu bilimsel ahlâkla ilgili suça "taammüden" katılmak fiilini de beraberinde getiriyor demektir. Bu çelişkiyi saptayarak konuşuyorum.

Yazı yazmak, benim için bir çeşit küfür etmektir. Burada küfür kavramı üzerinde de durmak gerekir. Küfür kelimesini, sövmek karşılığı kullanmıyorum. Küfür, bence, Tanrıyı yadsımak, yani mevcut düzenin sürdürücüsünü yadsımak, statükoya karşı çıkmak demektir. Bu kelimeyi, böylece, iş dinamiği olan bir kavram olarak tanımladıktan sonra düşünürsek, YAZI, kendiliğinden teorik bir eylem kimliği kazanmaktadır. Demek ki, yazı yazmak, toplumların yarınlarıyla ilgili öneriler getiren, bir teorik eylemdir. Bütün eylemlerin yapısında bulunan erek-usul beraberliği ve ilişkisi, bu YAZI eyleminde de kendiliğinden var olmaktadır.

Yani, şunu demek istiyorum; yazı yazmak benim için bir duygusal faaliyet değil, aksine tamamen bilimsel bir teorik çalışmadır. Burada şunu da söylemeliyim; yazı yazmak kavramından kastım, edebiyat yazmaktır.

Görüldüğü gibi, yazıp da küfür etmiyorum, küfür etmek için yazıyorum. İlk bakışta paradoks yapıyorum sanılabilir. Yahut bir fantazi yapıyorum sanılabilir. Yukardaki açıklamalara bu yüzden ihtiyaç duydum.

Bir zamanlar ben de, öyle, günün her saatinde yazamazdım. Niçin? Şimdilerde günün her saatinde yazabiliyorum. Yani geceleri de çalışabiliyorum, gündüzleri de. Kalabalık bir odada da çalışabiliyorum, tek başıma kaldığım zamanlar da. Çalışmam için önemli tek şart; yanımda yardımcı kitaplar olmalı, yani kitaplığımın yanında olmalıyım. **"Düşüncel beni"** yaratan kitapları, elimi attığım zaman hemen bulmalıyım. Tıpkı bir lâboratuvardaki araç ve gereçler gibi. Yalnız ne var ki, çalışırken tek başıma olmayı da tercih ediyorum.

Son olarak şunu da söylemeden edemiyeceğim, edebiyat yapmak iddiasında olan kişilerimiz, bugün toplumsal gelişmemize ayak uyduramıyorlar. Yani aksıyorlar. Bence bunun da tek nedeni, edebiyat yapmanın, bir bilim işi olduğunu anlamak istememeleridir. Edebiyat, bir iç gevezeliği olmamak gerekir. Edebiyat bir hesaplaşma işidir, yani bir küfürdür. Yadsıma işidir. "Yadsıma" için de, önce bir "BEN" ihtilâlinin gerçekleştirilmesi şarttır.

sennur sezer

Karl Marks, bir yazısında "sosyalist toplumda ressam yoktur, öteki işleri arasında resim yapan insan vardır" der. Ben sorunuzla bu cümleyi hatırladım. Bizim toplum —iktisadi yöntemi yıllardır adlandırılamamasına karşın— yazarlara değil, öteki işleri arasında yazı yazan insanlara sahiptir.

1958 yılında ilk şiirim yayınlandığından bu yana pek değişmedi çalışma biçimim. Her gün bir dize taslağı. Şiirin bir esinden çok bir işçilik olduğuna inanırım çünkü ve şiir yayınlamadığım aylar boyunca da bırakmam bu çalışmayı. Bir de eski ya da yeni bir başka şairin bir şiir ya da dizesinin incelenmesi. Bir çeşit otopsisi. Bu dize incelemesinin yerini bir öykü ya da bir filim eleştirisi alır bazan.

1959 - 1965 yılları arasında Deniz Kuvvetlerinin bir tersanesinde hesap işleriyle uğraştım. 1965 yılı başından beri Varlık Yayınevi'nin düzeltmenlerindenim. Çalışma biçimim yazmama değilse de okuma biçimime etkiyor. 1967 ağustosunda hikâyeci Adnan Özyalçınerle evlendim. İşlerim, ev işleri, eş sorumluluğu ve bir başka sanatçının sorumluluğu olarak arttı. Buna karşın ev içinde sanat tartışmaları yapacak bir kişi ve bir eleştirmen kazandım. Bulaşık, çamaşır hattâ yemek aralarında dizeler yazıyor; sofrada, yolda, ütü yaparken bağıra çağıra sanat tartışıyorum kısacası.

Ama bütün bu yaşama biçiminin, zorlukların beni ya da bir başka sanatçıyı, okuyucu ve edebiyat tarihi önünde temize çıkarmıyacağını bile bile.

ÇOCUKLARINIZI TASARRUFA ALIŞTIRINIZ

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın A - 20007) — 64

FORUM

onbeş günlük, politika, ekonomi, kültür ve sanat dergisi

•

Yıl: 15 - Cilt: XX - Sayı: 348

•

Yönetim yeri: Yenişehir, Büyük Han No. 55 - Ankara

Sahibi: Azime Korkmazgil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Hüseyin Korkmazgil

(FORUM ve yazarın adı belirtilmeden yazı aktarılamaz)

•

Dizildiği ve Basıldığı Yer: TÖYKO matbaası

Telefon : 10 41 68

İlân ve abone: Arka kapak 1000 Tl. (iki renkli: 1500 Tl.) * Metin arası santimi 15 Tl. (sürekli ilân pazarlıkla) * Abone: Yıllık 30 Tl. - Altı aylık 15 Tl. (toplu abonelerde yıllık 24, altı aylık 12 Tl.) * A.B.D. (uçak) 108 Tl. - Avrupa (uçak) 72 Tl. - Yabancı devletlere (âdi) 60 Tl. * Eski sayılar 200 kuruş.

Haberleşme: FORUM Dergisi, P.K. 131 - Ankara
Telefon: 178737